

Türkiye’de Turizm Coğrafyası Araştırmalarında Disipliner İlişkinin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi

Evaluation of the Disciplinary Relations in Tourism Geography Research in Turkey Using a Social Network Analysis

İsmail KERVANKIRAN*

Fatma SERT ETEMAN**

Ayşe ŞARDAĞ***

Öz

Akademik bir disiplinin en önemli çıktıları olan tezler, ait oldukları araştırma alanının geleneklerini ve bilimsel ekosistemini yansıtır, bu yönüyle güvenilir ve geçerli kaynaklardır. Tezlerde kullanılan atıfların analizi, tezlerin ait olduğu disiplinin entelektüel gelişimini, kültürel dönüşümünü, bilgi birikimini, paradigmatik evrimini ve disiplinler bilgi akışını anlamaya yardımcı olur. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de turizm coğrafyası alanındaki lisansüstü tezlerde kullanılan atıfların alanlara/disiplinlere göre dağılımını, verilen atıfların disiplin içi ve disiplin dışı oranları ve tezlerin ulusal veya uluslararası literatürden beslenme durumunu ortaya koymak, tezlerde kullanılan atıfların disiplinler etkileşimini sosyal ağ analizi ile incelemektir. Bu doğrultuda, Türkiye’de coğrafyacıların 1975-2015 yılları arası turizm konusunda hazırladığı 103 tezin kaynakçası örneklem olarak incelenmiştir. Bu tezlerde kullanılan toplam 11.110 kaynağın hangi akademik disipline/alana ait olduğu tespit edilmiş, kaynakların alanlara ve üniversitelere göre uyum (correspondence) analizi yapılmış ve sosyal ağ analizi ile tezlerde yararlanılan kaynakların ait olduğu alanlar arasındaki ilişki ve etkileşim değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre; Türkiye’de turizm coğrafyası alt disiplini alan dışından daha fazla beslenmektedir. Ancak tezlerin erken üretildiği dönemlere karşın son dönemde disiplin dışına daha az referans verilmesinden dolayı turizm coğrafyası disiplinler etkileşim açısından içe kapanma eğiliminde olup post-disipliner bilim pratiğinden uzaklaşmakta ve tezlerde referans verme davranışının sosyal bilimlerden daha çok doğa bilimleri yönünde olması ise disiplinin sosyal bilimlerin ekosistemine mesafeli olmasına neden olmaktadır. Ayrıca incelenen tezlerde uluslararası kaynaklardan yeteri kadar beslenmemesi, Türkiye’deki turizm coğrafyası disiplininin batıdaki turizm coğrafyasının gelişiminden kopuk olmasına yol açtığı gibi, üretilen bilginin gerek disiplin içine gerekse diğer disiplinlere katkısının sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Turizm Coğrafyaları, Post-Disipliner Yaklaşım, Sosyal Ağ Analizi, Uyum Analizi

Abstract

Theses, which are the most important outcomes of an academic discipline, reflect the traditions and scientific ecosystem of the research area they belong to and are reliable and valid sources in this respect. The analysis of the references used in the theses helps to understand the intellectual development, cultural transformation, accumulation of knowledge, paradigmatic evolution and disciplinary information flow of the relevant discipline. The aim of this study is to manifest and evaluation the distribution of citations used in theses according to postgraduate theses/ disciplines in the area of tourism geography in Turkey as well as the ratio of discipline related and non-related references and the contribution of national or international literature in the theses with a social network analysis. In this respect, the bibliography of 103 theses on tourism prepared between the years 1975-2015 by geographers in Turkey have been studied as samples. The academic disciplines/fields of a total of 11.110 bibliographies used in these theses were determined, a correspondence analysis according to the fields and universities was carried out and the relation and interaction of the areas of the bibliographies used in the theses was evaluated with a social network analysis. According to the results of the study, tourism geography is sustained more by a non-area sub-discipline in Turkey. However, contrary to the earlier era when the theses were completed, due to the fact that less reference is made to non-discipline subjects in the recent period, tourism geography tends to withdraw in terms of disciplinary interaction and is moving away from post-disciplinary science practices. Moreover, an examination of the theses reveals that because providing references in thesis preparation is more

* Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ikervankiran03@gmail.com

** Araş.Gör., Munzur Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, fatmasert@munzur.edu.tr

***Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, aysesardag1@hotmail.com

oriented towards natural sciences than social sciences, the discipline of tourism geography is distanced from the ecosystem of social sciences and the discipline has a problem of articulation into the modern science system and the scientific community in which international knowledge is generated because it is not adequately sustained by international sources.

Keywords: Turkey, Tourism Geographies, Post-Discipliner Approach, Social Network Analysis, Correspondence Analysis

Giriş

Dünyanın en büyük endüstrisi olmasına karşın turizm; akademik yönden hem kuramsal hem de ontolojik ve epistemolojik olarak tartışmalı bir alandır (Gilbert, 1990, s.4; Tribe, 1997, s.639). Goeldner (1988) turizmi bir disiplin olarak tanımlarken, Cooper vd. (1993, s.11)'e göre ise, turizm bir çalışma alanı oluşturması yanında, şu anda bir disiplin haline gelmesini sağlayacak teorik çerçeveden yoksundur. Turizmin akademik bir disiplin olarak tartışmalı bir konumda olmasında, turizmin teorik, ontolojik, epistemolojik ve metodolojik yönlerinin ihmal edilip genelde turizm olgusunun “işletme” ile eşdeğer görülmesi ve turizmin diğer yönlerinin daha az önemsenip ekonomik gelir sağlamasından dolayı “endüstri” yönünün daha fazla ön plana çıkarılması etkilidir. Hatta Coles, Hall ve Duval, (2006, s.290)'e göre, akademik dergilerde bile, turizmin akademik yönünün ele alındığı çalışmalar daha az kabul görmektedir.

Turizm çalışmaları bu zorlu epistemolojisinden dolayı farklı disiplinlerden gelen teorileri benimseyerek farklı yöntemleri kullanmaktadır. Hirst (1993, s.190), bir disiplin için gerekli karakteristik özelliklere dayanarak, turizmin çeşitli sebeplerden dolayı disiplin olarak kabul edilemediğini belirtir. Bundan dolayı ortaya çıkışı ve gelişimi ile birlikte turizm, farklı birçok disiplinin kavram, kuram ve modellerini kullanmış ve doğal olarak birçok disiplinden etkilenmiştir. Jafari ve Ritchie (1981, s.15) turizmin interdisipliner yönüne dikkat çekerek; turizmle ilgili yapılacak bilimsel araştırmalarda, sosyoloji, coğrafya, ekonomi, psikoloji, tarih, antropoloji, siyaset bilimi ve felsefeye kadar uzanan çeşitli bilim dalları ile yoğun bir etkileşim halinde olduğunu belirtmektedir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak turizm çalışmaları içerisinde, başka disiplinlerde kullanılan ve onlara turizm boyutu kazandırmak için esnetilmiş veya bağdaştırılmış bazı kavramlar geçebilir; örneğin varış yeri, turizm etkileri ve turizm motivasyonu, turizm bölgesi vs., ancak bu kavramlar turizm çalışmalarına özgü değildir (Tribe, 1997, s.642).

Turizm sektörünün giderek büyümesi ve yeni kollara ayrılmasıyla birlikte turizmle ilgilenen bilimlerde çeşitlilik göstermiş ve her bilim dalı kendi prensiplerine ve yöntemlerine göre farklı bakış açıları geliştirmiştir (Kervankıran, 2013, s.332). Doğası gereği farklı birçok disiplinden beslenen turizme akademik olarak katkı sağlayan disiplinlerden birisi de coğrafyadır. Çok eski bir bilim geleneğine sahip olan coğrafyanın bilimsel bilgi ve onu üretme biçimleri, düşünsel tarihi, tarihsel süreçte değişen paradigmaları, dönemin şartlarına göre kendini yenileyen bilim pratikleri ve kavramsal, kuramsal ve metodolojik katkıları dikkate alındığında, ortaya çıkışından günümüze turizm fenomeninin araştırılmasında coğrafya disiplinine duyulan ihtiyaç her zaman olmuş ve bundan sonra da olacaktır.

Coğrafya, doğa ve toplumla ilgili olayların mekân üzerinde meydana getirdiği etkileri ele alan bir bilim dalı olarak çok geniş bir alana sahiptir. Mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgu olan turizm (Özgüç, 2017, s.16) ise, insanın mekân içinde hareketini ve mekân ile karşılıklı ilişkisini içermektedir. Bu geniş yelpazede yer alan turizm coğrafyası, coğrafya içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Coğrafi çalışmalar içerisinde turizm çalışmalarına 20.yy'dan bu yana daha fazla önem verilmekte (Williams, 2009, s.19) ve turizm coğrafyasının katkıları ve yeri daha çok konuşulmaktadır (Zoğal ve Emekli, 2017, s.31). Coğrafyanın turizm araştırmalarına olan bilimsel ve teknik olarak katkısı yerleşmiş durumdadır ve coğrafya, akademik olarak turizmin etkilerinin, yaklaşımlarının ve fonksiyonlarının araştırılmasında etkili bir disiplindir (Hall ve Page, 2014, s.17). Boniface ve Cooper (1991, s.3)'a göre;

coğrafyacıların turizm çalışmalarına yönelmesinin nedeni hem turist alan hem de turist veren lokasyonlara odaklanarak, bir insan hareketliliği olan turizmin gerek lokasyon özelliklerinin gerekse mekânsal yönünün ve tüm bunlar arasındaki ilişkilerin, etkileşimin ve bağlantılarının coğrafi bir perspektifle ortaya koymaktadır. Turizmin akademik olarak incelenmesinde coğrafyanın öneminin ve rolünün belirgin hale geldiği ve coğrafi perspektifin gerekli olduğu koşullar ve durumlar vardır ve doğal olarak turizm coğrafyadan faydalanmaktadır. Bundan dolayı coğrafya olmadan turizmin anlaşılması ve yorumlanması zordur ve turizm araştırmaları eksiktir (Terkenli, 2018, s.170). Coğrafya disiplininin, çok yönlü bir yapıya sahip olan turizmin mekânsal yönünün araştırılmasına katkı yapması yanında, turizmin ekonomik ilişkileri, pazarlaması, işletme yönetimi, planlaması, çevresel ve toplumsal etkileri gibi yönlerini anlamada ve analiz etmede diğer disiplinlere de katkıları büyüktür. Karmaşık bir sistem olan turizmi sadece bir disiplinin perspektifinden bakarak anlamak zor olduğu için, akademik olarak disiplinler kabilecilikten vazgeçip, farklı disiplinlerin araştırma deneyimlerinden ve birikimlerinden nasıl faydalanılması gerektiği ve turizm yapısının analizinde farklı disiplinlerin katkılarının neler olabileceği konusuna odaklanılmalıdır.

Turizm olgusunun ortaya çıkışı, gelişimi ve günümüzde geldiği konumu anlamının ve kavramsal olarak turizmi tanımlamanın zorluğunun altında yatan temel neden, turizmin doğasında var olan karmaşık ilişkiler ağıdır. Bu kaygan, akışkan ve karmaşık ilişkiler ağının anlaşılması, araştırılması ve analiz edilmesi, Coles, Hall ve Duval, (2005, s.34)'e göre; akademik olarak turizme interdisipliner ya da multidisipliner yaklaşmanın ötesinde, herhangi bir disiplinin katı ve değişmez kavram, kuram ve yaklaşımlarından ziyade, disiplinler sınırların daha esnek olduğu, farklı disiplinlerin çıktılarında beslenildiği ve araştırma sorunsallarına ve temalara odaklanmanın daha önemli olduğu post-disipliner bir bakış açısını gerektirir. Post-disipliner bakış açısına göre fikirler ve bağlantılar disiplinlerin belirlediği sınırlardan ziyade araştırmalardan çıkan sonuçlara odaklanılır. Dolayısı ile coğrafyacıların turizm konusuna daha güncel, etkili ve rasyonel katkı sağlayabilmesi için, daha geniş bir bakış açısı ile ve ilişkiselliği ön plana çıkaran yaklaşımları önemsemesi gerekir. Post-disipliner bakış açısı gerektiren bu bilim pratiğinin uygulanıp uygulanmadığını anlamak için, akademik çalışmaların en önemli çıktıları olan kitap, makale veya tezlerin nerelerden beslendiklerini, verilen atıfların nasıl bir ağ ilişkisi içerisinde bulunduğunu ve atıf kaynaklarının neler olduğunu ortaya koymak gerekir. Çünkü herhangi bir akademik çalışmada yararlanılan kaynakların disiplin içinden beslenmesi yanında disiplin dışından da beslenmesi, araştırmayı daha fazla zenginleştirdiği gibi, çalışmayı disiplinlerin dar kalıplarından ve sınırlarından kurtararak ve araştırılan konuya hem teorik hem de metodolojik bakımdan katkı sağlayarak daha geniş perspektiften yorumlama imkânı verir.

Türkiye’de turizm coğrafyası alanında yapılan çalışmaların diğer disiplinlerle olan ilişkisini ve coğrafyanın bir alt disiplini olan turizm coğrafyasının hangi ağlardan beslendiğini araştıran herhangi bir çalışmanın bulunmaması bu çalışmanın en önemli motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, sosyal ağ analizi ve uyum (correspondence) analizi teknikleri kullanılarak Türkiye’de turizm coğrafyası alanındaki lisansüstü tezlerde yararlanılan kaynakların alanlara/disiplinlere göre dağılımını ve tezlerin ulusal veya uluslararası literatürden beslenme durumunu ortaya koymak, tezlerde kullanılan kaynakların disiplinler arası etkileşimini incelemek ve Turizm Coğrafyası alt disiplininin diğer disiplinlerle olan ilişkisini tartışmaya açmaktır. Uluslararası literatürde turizm coğrafyasının (coğrafyalarının) post-disipliner ilişkisine yönelik özellikle 2000 yılı sonrası önemli tartışmalar yaşanmış (Coles, Hall ve Duval, 2005, 2006; Coles ve Hall, 2006; Hall ve Page, 2009; Hall, 2013; Müller, 2014; Müller, 2018), ancak ulusal literatürde bu tartışmalar konusunda herhangi bir çalışma yer almamıştır. Dolayısı ile çalışmanın diğer bir amacı da, uluslararası literatürde hala güncelliğini koruyan bu tartışmaları ulusal literatüre taşıyarak katkıda bulunmaktır.

Çalışma giriş bölümünden sonra, turizm konusunda hazırlanmış tezleri inceleyen araştırmalar ve turizm çalışmalarında sosyal ağ analizi ve atıf analizi konusundaki çalışmalarını içeren literatür taraması, çalışmada kullanılan veriler ve çalışmanın metodolojisi, incelenen tezler sonucu ortaya çıkan bulgular ve son olarak tartışma ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Literatür Taraması

Turizm çalışmalarının problemi, çalışmalarda daha derin, gerçekçi ve etkili analizlerin eksik olması, tarihsel gelişimin ihmal edilmesi, yüzeysel bilgilerin bulunması ve yaygın olarak mevcut duruma/güne/ortama odaklanmasıdır (Butler, 2015, s.16). Genel olarak turizm, özel olarak da turizm coğrafyası çalışmalarında tarihi araştırmalar yakın zamanda artmaya başlamıştır (Saarinen, Rogerson ve Hall, 2017, s.7). Turizm araştırmalarındaki artış, turizm yazınına bireylerin ve kurumların katkısına yönelik ilgi ve araştırma performansının değerlendirilmesi gibi nedenlerden dolayı bibliyometrik çalışmalar günümüzde turizm çalışmalarında önemli bir alan haline gelmiştir (Hall, 2011, s.16). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren turizme yönelik araştırmaların artışıyla birlikte lisansüstü tez çalışmalarında da önemli artışlar olmuştur. Gerek coğrafya gerekse turizm araştırmaları literatüründe turizm konusunda hazırlanmış tezleri inceleyen birçok çalışma vardır (Crichton, 1978; Bachus, 1981; Pizam ve Chacko, 1982; Jafari ve Aaser, 1988; Hall ve Pedrazzini, 1989; Hall, 1991; Kozak, 1995, 1997, 1998; Meyer-Arendt, 2000; Bao ve Chu, 1999; Bao, 2002; Meyer-Arendt ve Justice, 2002; Botterill, Haven ve Gale, 2002; Jogaratnam vd., 2005; Ryan, 2005; Xiao ve Smith, 2006; Zhao ve Ritchie, 2007; Afifi, 2009; Huang, 2011; Weiler, Moyle ve McLennan; 2012; Çiçek ve Kozak, 2012; Özel ve Kozak, 2012; Nergiz, 2014; Turan, 2014; Şardağ, 2016; Lian vd., 2016; Koseoglu, vd., 2016; Demirbulat ve Dinç, 2017; Tayfun, vd., 2016; Kervankıran ve Şardağ, 2019). Bu çalışmalarda, turizm bilgisinin yapısı, evrimi ve metodolojisi incelenmiş, turizm olgusunun gelişimi belli tarihsel aralıklarla analiz edilmiş ve bu analizlerde farklı teknikler kullanılmıştır. Turizm araştırmalarında kullanılan analiz tekniklerinden birisi de sosyal ağ analizi tekniğidir.

Sosyal ağ analizi; sosyolojiden coğrafyaya, bilgisayardan ekonomiye, sağlık bilimlerinden istatistiğe vs. kadar birçok disiplin tarafından kullanılmaktadır ve bu alanlardan birisi de turizm çalışmalarıdır (Kervankıran, vd., 2018, s.32). Turizm sistemi gibi turizm konusunda yapılan çalışmalar da farklı birçok bileşenle bağlantılı ve ilişkili olduğu için, anlaşılması ve ölçülmesi zor ve karmaşık bir karaktere sahiptir. Eğer turizm ürününü ve sistemini anlamak ve turizmin akademik çıktılarını daha iyi analiz etmek istiyorsak; bu bileşenleri, turizm amaçlı hareketlerin birbiriyle olan karşılıklı bağlarını ve turizm araştırmalarının çıktıkları arasındaki ilişkiyi anlamamız gerekir. Sosyal ağ analizi, bu ilişkilerin ve bağların örüntüsünü ve yapılarını anlama imkânı tanıyan bir dizi yöntem ve araçlarla turizm araştırmalarına katkı sağlar. Sosyal ağ analizi turizm faaliyetinin farklı alanlarında bulunan ilişkisel verilerin yapılarını ortaya çıkaran bir grup yöntemini kapsar. Sosyal ağ analizinin karakteristik unsuru, turizmde kullanılan diğer yöntemlerin aksine, yapısal veya ilişkisel bilgilerin kullanılmasıdır (Casanueva, Gellego ve Garcia-Sanches, 2014, s.1192). Bu nedenle sosyal ağ analizi, turizm sistemi içerisindeki farklı unsurlar ve aktörlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan karmaşık ağ yapılarını ve turizmin ilişkisel yönlerini anlamada ve analiz etmede özellikle son dönemde turizm araştırmalarında tercih edilmektedir.

Sosyal ağ analizi, belirli bir alanda yer alan araştırma konuları, yazarlar ve kurumlar arası ilişkilerin bağlantılarının ortaya çıkarılması ve yorumlanmasında kullanılan bir tekniktir (Scott, 2000). Son yıllarda sosyal ağ analizinin; turizmin etkilerinin ve diğer faktörlerle ilişkisinin artmasından dolayı farklı turizm araştırmalarında (Pavlovich, 2003; Warde, Tampubolon ve Savage, 2005; Scott, Baggio ve Cooper, 2008; Timur ve Getz, 2008; Erkuş-

Öztürk ve Eraydın, 2010; Romeiro ve Costa, 2010; Baggio, 2011; Beritelli ve Laesser, 2011; Schaffer ve Lawley, 2012; Casanueva, vd.,2014; Luo & Zhong, 2015; Kelman vd., 2016), turizmin bibliyotmerik araştırmalarında (Racherla ve Hu, 2010; Ying ve Xiao, 2012; Karagöz ve Yüncü, 2013; Benckendorff ve Zehrer, 2013; Ye, Li ve Law, 2013; Van der Zee ve Vanneste, 2015) ve turizm coğrafyası çalışmalarında (Hwang, Gretzel ve Fesenmaier, 2006; Shih, 2006; Leung, vd., 2012; Lee, vd., 2013; Kervankıran, Sert Eteman ve Çuhadar, 2018) kullanımının arttığı görülmektedir.

Akademik atıflar veya kaynaklar, bir alanın çalışma konularına katkıda bulunan kaynak bilgiyle ilişkili metinlere ulaşmada en önemli ipuçlarını oluşturmaktadır (Barbie, 1986). Bundan dolayı akademik araştırmalara yönelik değerlendirmelerde, turizm araştırmaları literatürünün tarihsel süreçteki gelişimi ve evrimi ile bu literatürün kullanım durumunu ortaya koymada atıf kaynağının incelenmesi yaygın olan bir yaklaşımdır (Xiao ve Smith, 2006, s.356). Dinamik bir sistem olan ve sürekli bilgi akışının olduğu akademik araştırmalarda yayınların değerini, etkisini ve etkinliğini belirlemede atıf analizinin iki önemli katkısı olmaktadır. Atıf analizi bir taraftan, çalışılan alanın bilgi kaynaklarının ve araştırma konularının neler olduğunu ortaya koyarken, diğer taraftan çalışılan alanda yayınlanmış bilgilerin diğer disiplinler üzerindeki değeri ve etkilerine odaklanır (Baker, 1990, s.3). Turizm çalışmalarında literatüründe atıf analizinin kullanıldığı birçok çalışma bulunmaktadır (Van Doren, Koh ve McCahill, 1994; Howey vd., 1999; Samdahl ve Kelly, 1999; Xiao ve Smith, 2005, 2006; McKercher, 2008).

Bilimsel bir disiplini ve disiplinin gelişimindeki değişiklikleri ve eğilimleri değerlendirmek ve anlamak için akademik çalışmalarda kullanılan referanslardan geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Bu konuda bilim insanlarının referansları neden ve nasıl kullandıklarını analiz ederek referans teorileri geliştirmeye çalışan araştırmalar bulunmaktadır (Cronin, 1981, s.17; Small, 2010, s.185). Referans verme davranışını inceleyen bu araştırmalara göre, farklı disiplinlerin çok farklı referans verme özelliklerine ve uygulamalarına sahip olduğu ve bu farklılıklarda disiplinin kendi geleneklerinin etkili olduğu belirtilmektedir. Bir disiplinin ekosistemi içerisinde araştırmalarını yapan bilim insanları o disiplinin geleneksel metodolojisini, teorilerini ve referans verme alışkanlıklarını devam ettirmekte, hatta bazıları bilimdeki yeni gelişmelere ayak uydursalar bile onların referans verme uygulamaları eski zamanların kalıntılarını içerebilmektedir. Frandsen ve Nicolaisen (2012, s.65)'e göre bu durumun nedeni, araştırmacıların daha az okuma eğiliminde olduğu ve geleneksel yapıya sıkı sıkıya bağlılığıdır. Bunun sonucunda da araştırmacılar çalışmalarında genellikle eski literatüre atıfta bulunmakta, daha seçici davranmakta ve bu da daha az sayıda ve çeşitlikte referansın kullanılmasına neden olmaktadır. Bilimsel araştırmalarda kullanılan atıflar, bilimsel çalışmaların birbirleri ile olan etkileşiminin ve iletişimin önemli bir göstergelerini oluşturur. Aynı zamanda atıflar kullanılan bilginin de kaynağını oluşturmakta olup, bu durum akademik çalışmalarda kullanılan bilimsel bilginin hangi bilim topluluğu içinde gerçekleştiğini ve disiplinlerin diğer alanlarla ilişkisinin ve etkileşiminin nasıl olduğunu ve aslında araştırma alanının içinde bulunduğu bilimsel topluluğun ne derece dışa açık olduğunu ve farklı teorileri, metodolojileri, modelleri ve yaklaşımları ne kadar önemseydiğini göstermektedir.

Veri ve Yöntem

Her bilim dalı "araştırma/yayın performansı analizi" yoluyla ya da bibliyometrik yöntemlerle kendi disiplininin yayın performansını incelemekte ve disiplinin geçmişini, bugünü, zaman içindeki gelişimini ve nereye doğru evrildiğini anlamaya çalışmaktadır (Yavan, 2019, s.124). Her bir disiplin bunu yaparak, hem disiplinin geçmişten günümüze hikâyesini, mevcut durumunu, eksik yönlerini, çalışma konularını, akademiye katkılarını, değişen paradigmalara uyumunu, uluslararası literatüre eklenme durumunu, bağlama uygunluğunu, öncü aktörlerini, akademik performansını ortaya koymayı, hem de disiplinin geleceğe yönelik gündem ajandasını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bir disiplin olarak

coğrafyanın ve bu disiplinin uygulayıcıları olan coğrafyacıların akademik performansını anlamak için, coğrafyacılar tarafından hazırlanan; kitaplar, makaleler, sempozyum bildirileri ve tezler gibi akademik ürünleri incelemek gerekir. Her ne kadar Yazan ve Bekaroğlu (2018, s.42), akademik kariyerin başında hazırlandığı için ve genel olarak akademik kariyerin geneline dair öngöründe bulunulamayacağı için tezleri, sınırlılık ihtiva eden akademik ürünler olarak belirtse de, Hall (1991, s.520)'a göre lisansüstü tezler, bir disiplinin akademik saygınlığının en önemli göstergelerinden birisidir ve akademik olarak bir alanın ilerlemesinde ve gelişmesinde tezler önemli bir araçtır (Karagöz ve Yüncü, 2013, s.207).

Lisansüstü düzeyinde yürütülen özgün bir tez ciddi bir akademik araştırmadır. Özellikle doktora tezleri daha titiz bir araştırmayı gerektirir ve süreç bakımından zaman alıcıdır (Poynter, 1993, s.1). Tezler öğrencilere belli konularda bilgi ve beceri kazandırmayı, ancak bundan da önemlisi akademik araştırma yapma yeterliliği sağlamayı hedeflemektedir (Demirci, 2014, s.87). Bundan dolayı tezler bir disiplinin en önemli akademik çıktılarıdır ve disiplinin genel görünümünü ortaya çıkarmada yararlanılacak geçerli ve güvenilir kaynaklardır.

Akademik araştırmalar sadece bulguları yaymak için değil, aynı zamanda bilimsel alan ve disiplinlerin ortak paradigmalarını güçlendirmek için de birincil araç olarak hizmet vermektedir. Her akademik çalışma belirli bir izleyici kitlesi için yazılmıştır ve ayrıca güven ve uzmanlık oluşturmak için belirli retorik araçlara bağlı kalmaktadır. Modern bilim güvene dayanır. Güven ve uzmanlık oluşturmanın önemli bir yolu ise kullanılan yöntem, teori ve sorunların kaynağını belirtmekten geçiyor. Bu kaynak belirtme, 19. yüzyılın sonlarından bu yana her bilimsel araştırmanın temelini oluşturan bibliyografik referanslar listesinde ortaya çıkmaktadır. Bilimsel çalışmalarda kullanılan referanslar, bir çalışma için bir bağlam sağlamanın yanı sıra çalışmanın güvenilirliğine editörleri, hakemleri ve okuyucuyu ikna etmek için gerekli olan araçlardan birisidir (Milojevic, 2012, s.1-2). Bundan dolayı çoğu editörün veya hakemin ilk baktığı yerler arasında kaynakça bölümü gelmektedir. Kaynakçanın içeriği ve çeşitliliği, çalışmanın bilimsel saygınlığı açısından önemlidir (Kozak, 2018, s.97). Akademik çalışmalarda kullanılan kaynakların bilimselliği, çeşitliliği, zenginliği, güncelliği ve tutarlılığı, araştırmanın niteliğini etkileyen önemli faktörlerdir. Coğrafya disiplininin önemli çıktılarından birisi de tezler olduğu için, coğrafyacıların hazırladığı tezlerin içeriklerinin değerlendirilmesi yanında, tezlerde kullanılan kaynakların belirli aralıklarla incelenmesi, disiplinin beslenme kaynaklarını ve diğer disiplinlerle ilişkisini anlama açısından önemlidir. Metodolojik ve içerik analizi yanında tezlerde kullanılan atıfların analizi, tezlerin ait olduğu disiplinin entelektüel gelişimini, bilgi birikimini ve disiplin bilginin akışını anlamaya yardımcı olur. Bundan dolayı bir alt disiplin olarak turizm coğrafyasının Türkiye'deki akademik birikimini ve diğer disiplinlerle olan ilişkisini anlamamanın bir yolu da, bu alanda hazırlanmış olan lisansüstü tezlerdeki atıfları incelemektir.

Bu doğrultuda çalışmanın evreni Türkiye'de coğrafyacıların 1975[†]-2015 yılları arası turizm konusunda hazırladığı toplamda 111 lisansüstü tezdten oluşmakta olup bu tezlerden erişilebilen 103 tezin kaynakçası örneklem olarak incelenmiştir. Bunlardan 70 teze Ulusal Tez Merkezi'nin internet sitesinden, diğer tezlere ise Süleyman Demirel Üniversitesi kütüphanesi ve tezin hazırlandığı üniversitenin kütüphanesi aracılığıyla ve araştırmacıların internet adresleri yoluyla erişim sağlanmıştır. Çalışmada erişim sağlanan 103 tezde kullanılan toplam 11.110 kaynak tek tek incelenerek, Microsoft Excel veri tabanı oluşturulmuştur. Öncelikle bir alt disiplin olan turizm coğrafyasının uluslararası akademiye eklemlenme durumunu anlamak için ulusal ve uluslararası kaynak sayıları belirlenmiştir. İkinci olarak, alt disiplinin nereden beslendiğini ortaya çıkarmak için tezlerde yararlanılan toplam 11.110 kaynağın hangi

[†] Türkiye'de turizm coğrafyası alanında ilk lisansüstü tez 1975 yılında Nazmiye Özgüç tarafından hazırlanan doktora tezidir. Türkiye'de coğrafya alanında turizm konulu hazırlanan lisansüstü tezlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Kervankıran, İ. ve Şardağ, A. (2019).

disipline/alana[‡] ait olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü olarak, belirlenen bu alanlar arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ve kümelenmeleri tespit etmek için uyum (correspondence) analizi yapılmış ve son olarak da tezler ve tezlerde yararlanılan kaynakların ait olduğu alanlar arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi belirlemek için, Ucinet ve NodeXL programları kullanılarak tezlerdeki toplam 11.110 atıf sosyal ağ analizi ile incelenmiş ve çıkan bulgular yorumlanmıştır.

Veri Matrisinin Hazırlanması

Sosyal ağların nasıl çalıştığını ve neden var olduğunu yorumlayabilmek için, sosyal ağların düğümleri ve bağlantıları ile ilgili birtakım kurallarının bilinmesi gerekir (Christakis & Fowler, 2012, s.9). Ağlar, düğüm (*node*) adı verilen bileşkelere ve düğümleri birbirine bağlayan kenar (*edge*) adı verilen bağlantılardan oluşur (Tunalı, 2016, s.6). Bir ağ birbiri ile bağlantılı en az iki düğüm ile başlar ve çok sayıda düğüm ve kenardan oluşabilir (Gürsakar, 2009, s.69). Düğümler insanları, nesnelere yani aktörleri, kenarlar ise bağlantıları temsil eder. Bundan dolayı sosyal ağ analizinde; aktörlerin, nesnelere özelliklerinden ziyade, bireyler, gruplar veya nesnelere arası ilişkilere odaklanması, bu analizi sosyal bilimlerde kullanılan diğer yöntemlerden ayıran önemli bir özelliktir (Kervankıran, Sert Eteman ve Çuhadar, 2018, s.32). Ağ yapıları en az iki nokta (düğüm) arasındaki ilişkiye odaklandığı için, sosyal ağ analizi yönteminin uygulanması için verilerin ağ analizine ve kurallarına uygun olarak oluşturulması gerekir (Yakar & Sert Eteman, 2017, s.87).

Çalışmada toplanan veriler ile satırda tez çalışması, sütunda atıf yapılan çalışmanın alanı/disiplini olmak üzere 103X14 boyutlu veri matrisi oluşturulmuştur. Matriste yer alan değerler, ilgili tezin kaynakçasında yer alan çalışmaların kaçının ilgili sütun alanına ait olduğunu göstermektedir. Satır değerlerinin toplamı, ilgili tezin kaynakçasında yer alan toplam kaynak sayısını gösterirken; sütun değerlerinin toplamı ise ilgili alanda yararlanılan toplam kaynak sayısını göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Tez-Alan Veri Matrisi

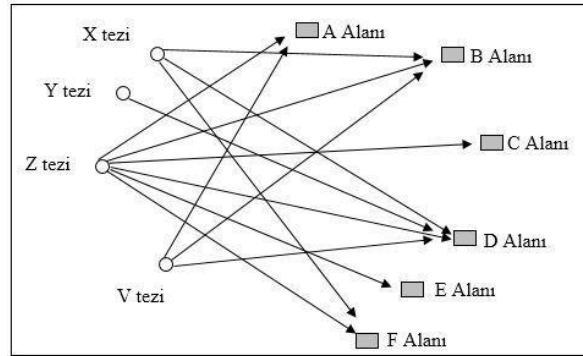
	Jeoloji	Coğrafya	Turizm	Tarih	...
Tez1	2	17	0	2	...
Tez2	1	103	50	8	...
Tez3	5	69	48	2	...
...	...	...	...	...	...

Bu çalışmada oluşturulan ağlarda tezler ve alanlar düğümlerle görselleştirilmiş ve atıf ilişkisi bulunan tez-alan düğüm çiftleri arasında bağlantı oluşturulmuştur. Oluşturulan bağlantılar matriste verilen değerler ile ağırlıklandırılmıştır.

Ağlar, ilişkili öğelerin (veya düğümlerin) bağlarla birbirlerine bağlandığı sistemlerin temsilidir (Wasserman ve Faust, 1994). Ağ çalışmalarının geneli sadece tek tür öge içeren sistemler üzerinde yoğunlaşırken birden fazla türde ögeye sahip olan sistemler de mevcuttur. Tek tür öge içeren sistemlerin modellendiği ağlarda düğümler birbirleriyle özdeştir ve her bir düğüm çifti arasında bağlantı oluşması mümkündür. Bu ağlara *tek modlu ağlar* denilmektedir. İki veya daha fazla düğüm kümesi içeren ağlarda ise aynı düğüm kümesinde yer alan öğeler arasında bağlantı oluşması mümkün değildir. Bu ağlara *çok modlu ağlar* denilmektedir. Ağ

[‡] Tezlerde yararlanılan kaynakların alanları 14 farklı kategoride değerlendirilmiştir. Bunlar; 1.coğrafya, 2.turizm, 3.işletme, 4.iktisat, 5.arkeoloji, 6.sosyoloji, 7.jeoloji, 8.tarih, 9.şehir ve bölge planlama/mimarlık/peyzaj mimarlığı, 10.çevre/orman/ziraat mühendisliği, 11.Gazetecilik/iletişim/medya, 12.maden/harita/inşaat mühendisliği, 13.bakanlık/kamu kurumları, 14.diğer şeklindedir. Çalışmada tezlerin yararlandığı kaynakların alanları belirlenirken öncelikle yazar veya yazarların akademideki alanları dikkate alınmıştır. Çalışma alanları birbirine yakın olan bazı disiplinler aynı grupta değerlendirilmiştir. Ayrıca tutarlılık olması açısından, aynı kaynaktan birden fazla yazarlı çalışmada birinci sıradaki araştırmacının yer aldığı alan dikkate alınmıştır. Tüm çabalara rağmen 38 kaynağın yazar(lar)ının ait olduğu alan belirlenememiş. Buna göre toplam incelenen kaynakların %99,7'sinin akademik alanı tespit edilmiş, %0,3'ünün alan bilgisine ulaşılamamıştır.

biliminin görece yeni bir çalışma alanı olması ve çok modlu ağların analizlerinde karşılaşılan hesaplama kısıtlarından kaynaklı literatürde ikinin üzerinde mod içeren ağ analizlerine pek rastlanmamaktadır. İki modlu ağların en sık uygulandığı araştırma alanı ise bibliyometrik analizlerdir. Akademisyenlerin birinci düğüm kümesini, akademik çalışmaların ise ikinci düğüm kümesini oluşturduğu bibliyometrik araştırmalarda, akademisyenler ile yazarı oldukları çalışmalar arasında bağlantı kurularak sistem modellenir. Böyle bir sistemde yazarlar arasında bağlantı olamayacağı gibi çalışmalar arasında da bağlantı oluşması mümkün değildir. Ancak söz konusu ağ, sadece akademisyenlerin veya sadece çalışmaların düğüm olarak yer aldığı tek modlu bir ağa dönüştürülebilir. Böylece ortak çalışması bulunan yazarlar arasında bağlantı oluşturularak akademisyenlerin ağı veya aynı akademisyenin yazar olarak bulunduğu çalışmalar arasında bağlantı oluşturularak akademik çalışmaların ağı oluşturulabilir. İki modlu ağların tek modlu ağa dönüştürüldüğü bu işleme *bağdaştırma* denir (Gürsakal, 2009; Tunalı, 2006).

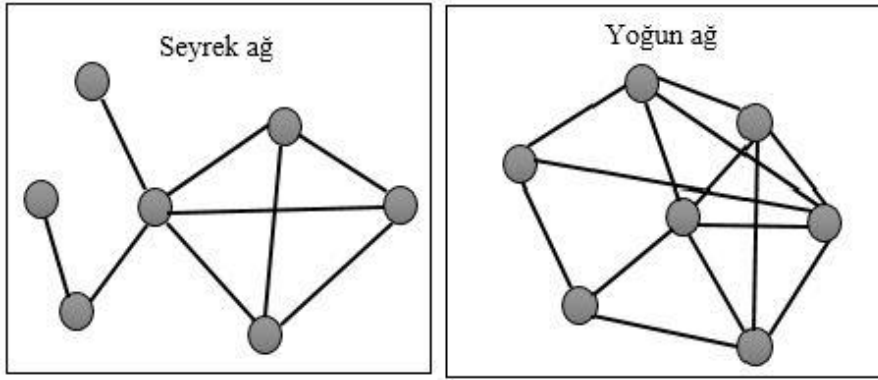
Şekil 1: İki modlu ağ yapısı

Yaygın olarak kullanılan ağ ölçümlerinin geneli tek modlu ağlar için olduğundan, iki modlu ağlar ender olarak dönüştürülmeden analiz edilmektedir. Ancak dönüştürme işlemi esnasında gerçekleşen veri kaybı bağdaştırma işleminin başlıca problemidir. Bu problemlerden kaçınmak için son yıllarda iki modlu ağlar için farklı ağ ölçümleri geliştirilmiştir (Opsahl ve Panzarasa, 2009; Opsahl, 2013; Borgatti ve Everett, 1997). Çalışma kapsamında modellenen sistem; incelenen tezler birinci düğüm kümesini, atıfta bulunulan alanlar ise ikinci düğüm kümesini oluşturmak üzere *iki modlu ağ* yapısına sahiptir (Şekil 1).

Sosyal ağları hem genel olarak hem de düğümler yani ağdaki bireyler olarak analiz edebilmek için birtakım ölçütlere ihtiyaç vardır. Bu ölçütler ağları ya da ağdaki bireyleri karşılaştırmaya olanak verecek şekilde ağın graf yapısı üzerinden hesaplanabilen değerler olmalıdır. Bu amaçla sosyal ağ analizinde çok çeşitli ölçütler geliştirilmiştir. Bu ölçütleri kullanarak ağdaki önemli, merkezi veya etkili bireyler tespit edilebilir, ağın karakteristik yapısı anlaşılabilir veya bireylerin arasındaki etkileşim örüntüleri ortaya çıkarılabilir (Tunalı, 2016, s.21). Bu çalışmada kullanılan ölçütler şunlardır:

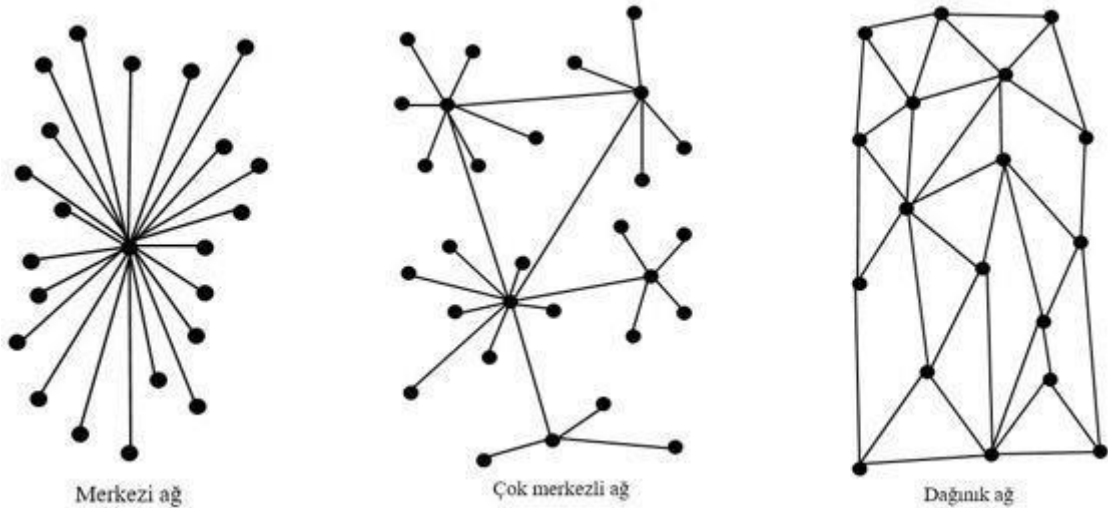
Yoğunluk (Density): Bir ağ örüntüsünde bağlantının ne kadar olduğunu gösteren bir ölçüt olup (Tunalı, 2016, s.38), düğümler arası bağlantıların yoğunluğunu veya seyrekliğini gösterir (Şekil 2). “*Yoğun*” bir ağ veya onun çizgesi, bağlantı sayısının maksimum bağlantı sayısına yakın olduğu ağ veya çizgedir. Buna karşılık az sayıda bağlantısı olan ağlara veya çizgelere ise “*seyrek*” adı verilir (Gürsakal, 2009, s.76).

Şekil 2: Seyrek ve yoğun bağlantılı ağ yapısı (Kaynak: Gürsakal, 2009)

Merkezilik (Centrality): Merkezilik bir düğümün bir ağ içerisinde ne kadar merkezi konumda bulunduğunu (Şekil 3), yani bir düğümün ne kadar önemli olduğunu ifade eder (Tunalı, 2016, s.21). Merkezilik bir ağın her bir düğümü için (lokal) ölçülebileceği gibi, ağın tümü için de (global) ölçülebilir (Gürsakal, 2009, s.90).

Şekil 3: Merkezi, Çok Merkezli ve Dağınık Ağ Yapıları (Kaynak: Medaglia ve Bassett (2017)'den uyarlanmıştır)

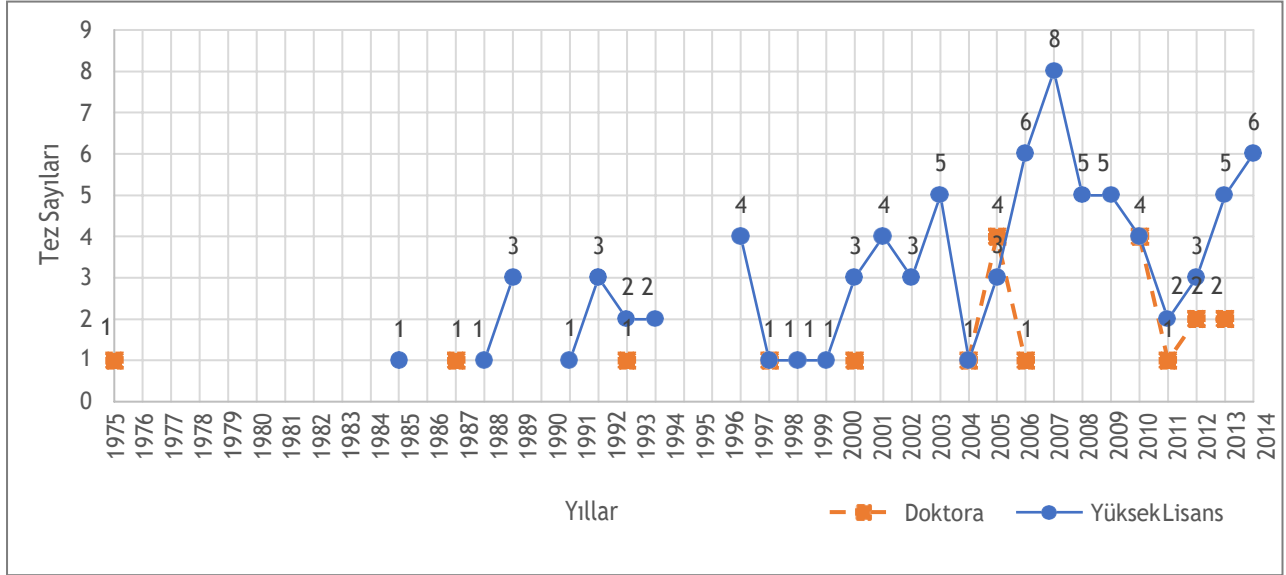
Uyum Analizi (correspondence analysis): İki modlu ağların analizinde sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri olan uyum analizi (correspondence analysis), yapısal olarak benzer düğümlerin tespit edilmesi için kullanışlı bir görselleştirme aracıdır (Borgatti & Everett, 1997, s.243). Uyum analizi, kontenjans tablosu haline getirilmiş verilerin satır ve sütunlarının birlikte değişimlerini, daha az boyutlu bir uzayda grafiksel olarak göstermeyi amaçlayan çok değişkenli bir analiz tekniğidir (Argan, 2014, s.49).

Bulgular

Tezlerde Kullanılan Kaynakların Genel Özellikleri

Türkiye’de coğrafya alanında 1975-2015 yılları arasında turizm konulu 111 tezin hazırlandığı tespit edilmiş, bu tezlerden 103’üne erişim sağlanmış ve erişim sağlanan 83 yüksek lisans tezi ile 20 doktora tezinin kaynakçası incelenmiştir. Turizm coğrafyası alanında ilk çalışma bir doktora tezi olup, bu tez 1975 yılında hazırlanmıştır. Aradan geçen 10 yıllık süreçte turizm coğrafyası alanında bir duraklamanın yaşandığı ve sonrasında ise, ilk yüksek lisans tezinin 1985 yılında hazırlandığı görülmektedir. Lisansüstü tezlerin sayılarında yıllara göre

dalgalanmaların olduğu, bazı yıllarda hiç turizm coğrafyası tezinin çalışılmadığı, tezlerin büyük bölümünün 2000 yılından sonra hazırlandığı (%78), fakat bu tarihten sonra da yıllara göre tez sayısında dalgalanmanın devam ettiği anlaşılmaktadır. En fazla yüksek lisans tezi 2008 yılında (8 tez) ve en fazla doktora tezi ise 2006 ve 2011 yılında (4 tez) hazırlanmıştır (Şekil 4). Çalışmada tezlerin değerlendirildiği 40 yıllık süreçte coğrafya alanında yıl başına ortalama 2,75 tez düşmektedir.

Şekil 4: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışmada incelenen 103 tezin kaynakçasında yer alan toplam 11.110 atıf incelenmiş ve analiz edilmiştir. Tezlerde yararlanılan kaynakların toplam sayılarına bakıldığında; 0-50 arası kaynak kullanan tez sayısı 37 (%35,9), 51-100 arası 35 (%34), 101-200 arası 18 (%17,5), 201-300 arası 9 (%8,7) ve 301 üstü kaynak kullanan tez sayısı ise 4 (%3,9)'tür (Tablo 2). Tüm tezler içerisinde toplam kaynak sayısı 8¹ olan çalışma bulunurken, toplam kaynak sayısı 2522² olan çalışmanın da olduğu tespit edilmiştir. Kozak (2014), yüksek lisans tezi için kullanılacak kaynak sayısı en fazla 150, doktora tezi için ise en fazla 300 olarak belirtmektedir. Buna göre çalışmada doktora tezlerinin birkaçı haricinde ortalamanın Kozak (2014)'ın belirttiği kaynak sınıflandırmasına uygun iken, yüksek lisans tezlerinin büyük çoğunluğunun bu sınıflandırmaya uygun olmadığı ortaya çıkmıştır.

İncelenen tezlerde tez başına düşen kaynak ortalaması 108'dir. Yüksek lisans tezlerindeki kaynak ortalaması 68 iken, doktora tezlerinde ise 275'tir. Baytok, Boyraz ve Pelit (2019)'nin Afyon Kocatepe Üniversitesi turizm işletmeciliği alanında yazılmış yüksek lisans tezlerinin bibliyometrik olarak değerlendirdiği çalışmada 40 yüksek lisans tezi incelenmiş ve tezlerde ortalama olarak 167 kaynağın kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada tezlerin 2007 sonrasında yapıldığı dikkate alınsa da coğrafya alanında yapılan tezlerde yararlanılan kaynak ortalaması ile bu çalışmada incelenen tezlerde yararlanılan kaynak ortalaması karşılaştırıldığında, coğrafya alanında hazırlanan tezlerdeki kaynak ortalamasının oldukça düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Tezlerde Yararlanılan Kaynakların Toplam Sayı ve Oranı

Toplam Kaynak Sayısı	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam	Yüzde (%)
0-50	1	36	37	35,9
51-100	2	33	35	34,0

¹ Bu çalışma 1989 yılında hazırlanmış olan bir yüksek lisans tezidir

² Bu çalışma 2006 yılında hazırlanmış olan bir doktora tezidir.

101-200	6	12	18	17,5
201-300	7	2	9	8,7
301-+	4	0	4	3,9
Toplam	20	83	103	100

Yüksek lisans tezlerinde yararlanılan toplam kaynak sayılarının dağılımına bakıldığında; 0-50 arası kaynak kullanan 36 (%43,4) tez bulunurken, 51-100 arası 33 (%39,8), 201-300 arası 2 (%2,4) tez bulunmaktadır. 301 ve üzeri kaynak kullanan yüksek lisans tezi bulunmamaktadır. Doktora tezlerinde yararlanılan toplam kaynak sayılarının dağılımına bakıldığında ise; 0-50 arası kaynak kullanan 1 (%5) tez bulunurken, 201-300 arası 7 (%35) ve 301 üzeri kaynak kullanan 4 (%20) tezin olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 3: Tezlerde Yararlanılan Ulusal Kaynakların Sayı ve Oranı

Ulusal Kaynak Sayısı	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam	Yüzde (%)
0-50	2	47	49	47,6
51-100	4	29	33	32,0
101-200	9	7	16	15,5
201-300	4	0	4	3,9
301 ve üzeri	1	0	1	1,0
Toplam	20	83	103	100

İncelenen tezlerde yararlanılan kaynaklar ulusal, uluslararası ve internet kaynakları olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Toplam kaynak sayısı içerisinde ulusal kaynak kullanım oranı %75,64'tür. Tezlerde yararlanılan ulusal kaynakların sayılarına göre dağılımı incelendiğinde; tezlerin hemen hemen yarısında (49 tez-%47,6) 0-50 arası ulusal kaynak kullanıldığı ve sadece bir tezde 301 üzeri kaynak kullanıldığı görülmektedir (Tablo 3).

Çalışılan konu ile ilgili eski veya yeni, ulusal veya uluslararası atıfların araştırmada kullanılması çalışmayı zenginleştirir. Teorik eserler, araştırma raporları, tezler, bilimsel makaleler ve sempozyum bildirimleri mümkün olduğu kadar kaynakça listesinde bir denge içerisinde yer almalıdır (Arıkan, 2017, s.273). İncelenen tüm tezlere bakıldığında; toplam kaynak içerisinde uluslararası kaynak kullanım oranı %17,19'dur ^{††}. Tezlerde yararlanılan uluslararası kaynakların sayılarına göre dağılımı incelendiğinde; 42 (%40,8) tezde hiç uluslararası kaynak bulunmazken, 50'nin üzerinde uluslararası kaynak sayısı olan tez sayısı 8'dir (%7,9). Yüksek lisans tezlerinde yararlanılan uluslararası kaynak sayılarının dağılımına bakıldığında; 39 (%47) tezde hiç uluslararası kaynaktan yararlanılmazken, 51-100 arası uluslararası kaynaktan yararlanılan 3 (%3,6) yüksek lisans tezi bulunduğu görülmektedir. Doktora çalışmalarında ise, 3 (%15) tezde hiç uluslararası kaynaktan yararlanılmazken, 1-50 arası uluslararası kaynaktan yararlanılan 12 (%60) tez ve 51-100 arası ise 2 (%10) tez belirlenmiştir. 101 ve üzeri uluslararası kaynaktan yararlanan 3 (%15) tez olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Toplam kaynakça içerisinde internet kaynak kullanım oranı ise %7,13'tür.

Tablo 4: Tezlerde Yararlanılan Uluslararası Kaynakların Dağılımı

Uluslararası Kaynak Sayısı	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam	Yüzde (%)
0	3	39	42	40,8
1-50	12	41	53	51,4
51-100	2	3	5	4,9
101-200	1	0	1	1,0
201-300	1	0	1	1,0
301 ve üzeri	1	0	1	1,0
Toplam	20	83	103	100

^{††} En fazla uluslararası kaynağın kullanıldığı çalışma 2013 yılında hazırlanan bir doktora tezidir. Tez toplam 854 kaynaktan oluşmakta olup bu kaynakların 657'si uluslararası ve 197'si ise ulusal kaynaktan oluşmaktadır.

Türkiye’de akademik coğrafyanın gelişimiyle birlikte turizm coğrafyasına olan ilgi artmış ve dünyadaki gelişmeleri takip eden coğrafyacılar turizm coğrafyası literatürüne hazırladıkları tez ya da yayınlarıyla ilk katkıları sağlamışlardır (Tümertekin, 1998, s.202). Yazan ve Bekaroğlu (2018)’nin çalışmasında, özellikle ekonomik coğrafya makalelerinde turizm alanına verilen atıflar 2000 sonrasında artış göstermesi ve turizmin en fazla atıf verilen üçüncü (%9,3) alan konumuna yükselmesi Türkiye’de turizm coğrafyası çalışmalarının özellikle beşeri coğrafya içerisinde önemli oranda konumlanmaya başladığını kanıtlamaktadır. Ayrıca Varnacı Uzun (2018)’un Türkiye’de 2008-2017 yılları arasında beşerî ve iktisadi coğrafya alanında hazırlanan lisansüstü tezleri incelediği çalışmasında, örneklem olarak alınan dönemde tezlerin konu dağılımına bakıldığında ikinci sırada “turizm coğrafyası” alanındaki tezlerin yer alması ve aynı çalışmada tüm beşeri coğrafya tezlerinde kullanılan anahtar kelimelerden oluşturulan kelime bulutunda birinci sırada “turizm” anahtar kelimesinin bulunması, Türkiye’de coğrafyacıların araştırma ajandalarında turizm konusunun önemsenmeye başladığını göstermektedir. Yazan ve Bekaroğlu (2018)’nin makalesindeki Türkiye’deki coğrafyanın dönemselliği dikkate alındığında, birinci dönemde (1970 öncesi) turizm coğrafyası alanında hazırlanan tez bulunmazken, ikinci dönemde (1970-2002) turizm coğrafyası alanında 32 tezin ve üçüncü dönemde (2003-2015) ise 71 tezin çalışılması coğrafyacıların turizm coğrafyası konusuna olan ilginin artarak devam ettiğini doğrulamaktadır. Türkiye’de turizm coğrafyası konusunda lisansüstü tez çalışmalarında niceliksel olarak bir artışın olmasına karşın, Kervankıran ve Şardağ (2019)’ın çalışmasında belirtilen; “turizm coğrafyası alanında yeterli uzmanlaşmanın olmadığı” yönündeki bulguları önemli bir çelişki oluşturmaktadır ve üzerinde tartışılması gereken bir konudur. Ayrıca turizm coğrafyasının beşeri coğrafyayı domine eden alt disiplinlerden birisi haline gelmesi, Türkiye’de özellikle beşeri coğrafyacıların göreceli daha kolay ve çevresel determinizme daha yakın ^{##} olarak turizm coğrafyasını tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Tezlerde Kullanılan Kaynakların Genel Ağ Yapısı

Yoğunluk, bir ağda gerçekleşebilecek olası bağlantıların yüzde kaçının gerçekleştiğini gösteren bir orandır. Ağda yer alan mevcut bağlantı sayısının, ağda meydana gelebilecek maksimum bağlantı sayısına bölünmesi ile hesaplanır. Maksimum bağlantı sayısının hesaplanması ağın döngülere müsait olup olmaması, bağlantıların yönlü veya yönsüz olmasına göre farklılık göstermektedir. Çok modlu ağlarda aynı grupta yer alan düğümler arasında bağlantı gerçekleşmeyeceğinden, maksimum bağlantı sayısının hesaplanması ağın mod sayısına göre de farklılık göstermektedir.

İki modlu ağlarda aynı kümede yer alan düğümler arasında bağlantı gerçekleşmeyeceği dikkate alındığında; birinci grupta yer alan düğümlerin (n_1) her biri, ikinci grupta yer alan her bir düğüm (n_2) ile bağlantılı olduğunda yönsüz tek modlu bir ağda yer alabilecek maksimum bağlantı sayısı ($n_1 \times n_2$) gerçekleşmiş olacaktır. Bu şekilde hesaplanan ağın yoğunluk değeri 0,635 olarak hesaplanmıştır. Yani ağda oluşabilecek bağlantıların %63,5’i gerçekleşmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: Ağın Yoğunluk Değeri

Yoğunluk	Toplam Bağlantı Sayısı	Toplam Kuvvet
0,635	916	11110

^{##} Türkiye’de hâlâ coğrafyacılar tarafından; “..... şelalesinin turizm potansiyeli”, “..... peribacalarının turizm coğrafyası”, “..... mağarasının turizmi”, “..... gölünün turizm çekicilikleri” gibi çalışmaların yapılıyor olması, Türk coğrafyacılarında çevresel determinizmin gömülü bir şekilde var olduğunu ve bunun turizm coğrafyası üzerinden devam ettirme hatta yeniden pratik etme beklentisini göstermektedir.

Ağda 916 adet bağlantı bulunmaktadır. Bu bağlantıların ağırlıkları toplamı (kuvvet) 11.110 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda incelenen tezlerin kaynaklarında bulunan eser sayısının toplam 11.110 olduğu anlaşılmaktadır. Bu tez çalışmaları ile alan düğümleri arasında 916 adet bağlantı bulunmaktadır.

Tablo 6: Düğümlerin Ortalama Derece ve Kuvvet Değerleri

Düğüm Kümesi	Düğüm Sayısı	Ortalama Derece	Ortalama Kuvvet
Alan	14	65,43	793,57
Tez	103	8,89	107,86

Ağda 103 adet tez ve 14 farklı alan bulunmaktadır. Her bir alana ortalama 65 farklı tezdten atıfta bulunulduğu ve her bir alana ortalama 793 kez atıf yapıldığı görülmektedir (Tablo 6). Aynı şekilde çalışmaya konu olan tez çalışmalarının kaynakçalarında yaklaşık olarak 9 farklı alana yer verdiği ve tezlerin kaynakçasında ortalama olarak 107 çalışma bulunduğu tabloda görülmektedir.

Merkezlilik, ağda merkezi konumda yer alan önemli düğümlerin tespit edilmesi için kullanılan bir ölçüttür. Ancak ağın uygulandığı alana göre merkezlilik kavramı farklılık gösterebilmektedir. Bilgi akışının incelendiği bir sosyal ağda iki farklı topluluğu birbirine bağlayan düğüm merkezi olarak nitelendirilirken, popüleritenin incelendiği bir sosyal ağda en fazla bağlantıya sahip olan düğüm merkezi olarak nitelendirilir. Bu nedenle düğümlerin merkezlilik değerlerini hesaplamak için arasındalık, yakınlık ve derece merkezliliği gibi farklı yöntemler geliştirilmiştir. Birincil düğüm seti olarak alanların yer aldığı bu çalışmada derece merkezliliği ve kuvvet merkezliliği değerleri bu merkezliliklerin göreceli değerleri kullanılmıştır.

Derece merkezliliği, düğümlerin sahip olduğu bağlantı sayısı ile hesaplanır. Bu durumda alan düğümlerinin dereceleri bu alana kaynakçasında yer veren tez sayısını göstermektedir. Kuvvet merkezliliği ise, sahip olunan bağlantıların ağırlıkları toplamına eşittir. Alan düğümlerinin kuvvet merkezlilikleri, tezlerin kaynakçasında bu alanda yer alan toplam çalışma sayısını göstermektedir.

Tablo 7: Kaynakların Genel Ağ Yapısı

	Derece Merkeziliği	Derece Merkeziliği (%)	Kuvvet Merkeziliği	Kuvvet Merkeziliği (%)
Coğrafya	102	0,12	2762	0,25
Kamu kurumları	100	0,11	1624	0,15
Turizm	89	0,10	1485	0,14
Diğer ^{§§}	100	0,11	1204	0,11
Ş.B.Planlama/Mimar/Peyzaj	78	0,09	917	0,08
Gazetecilik/İletişim/Medya	76	0,09	892	0,08
Tarih	58	0,07	550	0,05
Çevre/Orman/Ziraat Müh.	64	0,07	465	0,04
İktisat	63	0,07	251	0,02
Jeoloji	45	0,05	290	0,02
Arkeoloji	45	0,05	257	0,02
İşletme	40	0,05	259	0,02
Maden/Harita Müh.	29	0,03	63	0,01
Sosyoloji	27	0,03	81	0,01

Alan düğümlerinin merkezlilik değerleri ve oranları incelendiğinde coğrafya düğümünün ilk sırada geldiği görülmektedir. 102 farklı tez ile bağlantıya sahip olan coğrafya

^{§§} Turizmin çok yönlü yapısından dolayı tezlerde kullanılan kaynakların alanları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Diğer kategorisinde yer alan kaynaklar; araştırmada 13 kategori dışında kalan diğer akademik alanlar ve bunların dışındaki popüler kitap, çalışma raporları, magazin dergileri, medya kaynakları ve proje raporlarından oluşmaktadır.

düğümü ağda bulunan bağlantıların %12'sine sahiptir. Bağlantısı olduğu tezlerin kaynakçasında coğrafya alanında yapılmış 2.762 adet atıf mevcut olup; çalışma kapsamında incelenen tezlerin kaynakçalarında yer alan atıfların (11.110 adet atıf) %25 ***'i coğrafya disiplini ile ilgili olduğu görülmektedir. Yani turizm coğrafyası alanında hazırlanan tezlerdeki her dört atıftan birisinin coğrafya disiplinine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Tezlerde ikinci sırada ise kamu kurum ve kuruluşlarına (%15) yapılan atıflar gelmektedir. İncelenen tezlerde kamu kurumlarına yapılan atıfların fazla olmasının nedeni, tezlerde herhangi bir lokasyonun turizm coğrafyası, turizm/rekreasyon potansiyeli veya turizm çekicilikleri konularının ağırlıklı olarak çalışılmasıdır. Tezlerin çoğunda, herhangi bir ülkenin/bölgenin/ilin turizm veya rekreasyon coğrafyası anlatılırken öncelikle o bölgenin fiziki, beşerî ve ekonomik özellikleri yazılmakta, sonrasında ise o bölgenin/ilin turizm faaliyetlerine ve özelliklerine değinilmektedir. Bundan dolayı çalışılan lokasyona ait topoğrafik, meteorolojik, vejetasyon, nüfus, ulaşım, ticaret, sanayi, turizm gibi verilere ihtiyaç duyulmakta ve bu veriler de genellikle kamu kurum ve kuruluşlarından temin edilmektedir. Bu durum; Yavan (2005); Kaya (2010); Tuysuz ve Yavan (2012); Özgür ve Yavan (2013); Bekaroğlu ve Yavan (2013); Özgür (2014); Bilgili, (2016); Arı (2017); Yavan ve Kurtar Anlı (2018); Özgür (2018); Yazan ve Bekaroğlu (2018); Kervankıran ve Şardağ (2019)'ın araştırmalarında sıkça bahsettiği gibi, Türkiye'de bölgesel coğrafya geleneğinin coğrafya genelinde, özelde turizm coğrafyası alanında hâlâ egemen olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Turizm coğrafyası tezlerinde disiplinler olarak üçüncü sırada turizm gelmektedir ve tezlerde turizm alanından yapılan atıfların oranı ise %14'tür. Bununla birlikte bazı tezlerin turizm veya rekreasyon coğrafyası çalışması olmasına karşın, tezlerde turizm alanına yapılan atıfların hiç olmaması veya çok az olması, örneklem olarak alınan tezlerin turizm alanından gerektiği kadar beslen(e)mediğini ve turizm alanı ile disiplinler ilişkisinin ya hiç olmadığını ya da çok az düzeyde olduğunu göstermektedir.

Doğası gereği turizm, çok yönlü özelliğe sahip olduğu için birçok disiplinin ilgisini çekmektedir. Bu da turizm konusunda yapılan akademik araştırmaları zenginleştirmektedir. Araştırma konularının içeriğine göre değişmekle birlikte, incelenen tezlerin ana temasını coğrafya, turizm ve rekreasyon oluşturmakta, turizmin çok yönlü yapısı tezlerdeki kaynakların alanlarını çeşitlendirmekte, bunun sonucu olarak da "*diğer*" kategorisindeki kaynak oranı fazla çıkmaktadır. Ayrıca tezlerde sosyoloji, işletme, iktisat, jeoloji, arkeoloji ve maden-harita mühendisliği alanlarından beslenmenin oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 7). Tüm tezler içerisinde belirlenen tüm alanlara atıf yapılan tez sayısı 5'tir.

Akademik çalışmalarda tezlerin ve makalelerin genel özellikleri nitelik, nicelik, metodolojik, amaç, motivasyon ve içerik bakımından farklılık gösterdiği için, tezlerin ve makalelerin durumlarını karşılaştırmada mutlak değerlerin yerine göreceli değerlerin kullanılması daha doğru bir yaklaşımdır. Bu açıdan Yazan ve Bekaroğlu (2018)'nin coğrafya dergilerinde yayınlanmış makalelerin atıflarını incelediği çalışmasındaki oransal verilerini, bu çalışmadaki tezlerde kullanılan atıfların oransal verileriyle değerlendirmenin, genel anlamda coğrafya disiplininin ilişkisel yapısını anlamaya yardımcı olacağını düşünüyoruz. Türkiye'de coğrafyacılar 1943-2015 yılları arasında 2.328 makale yayınlamışlar, bu makalelerde toplam 48.085 atıf yapmışlar ve bu atıfların %13,4'ü kurum ve topluluklara yapıldığı görülmektedir. Turizm coğrafyası alanında hazırlanan tezlerde kamu kurumlarına verilen atıfların oranının (%15) birbirine yakın olması, Yazan ve Bekaroğlu'nun bulgularını desteklemektedir.

*** Yazan ve Bekaroğlu (2018)'nin çalışmasına göre, örneklem olarak alınan makalelerdeki atıfların %44,7'sinin coğrafya disiplinine ait olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

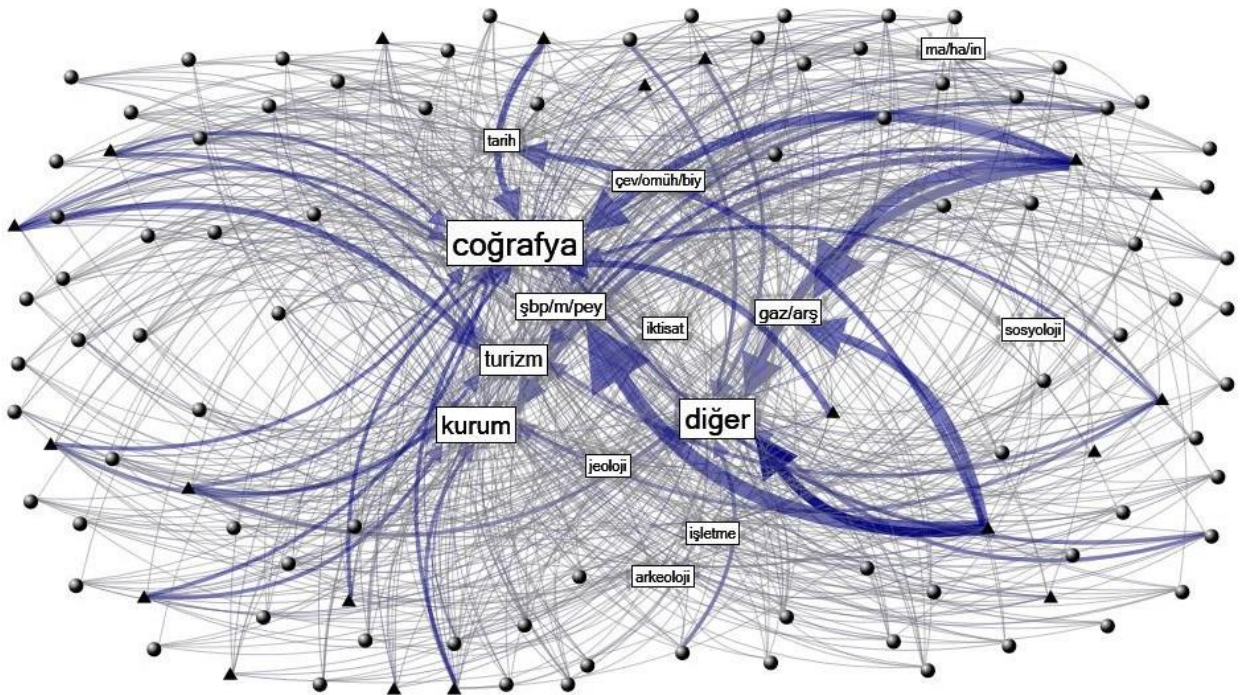
Tezlerde Kullanılan Kaynakların Sosyal Ağ Analizi

Çalışmada Türkiye’de turizm coğrafyasının akademik etkileşimini ve diğer disiplinlerle olan ilişkisini anlamak için sosyal ağ analizi tekniği kullanılmış ve coğrafya alanında hazırlanan tezlerde yararlanılan kaynakların referans ağı oluşturularak lisansüstü tezler örnekleminde turizm coğrafyasının disiplinler ilişkisi incelenmiştir. Öncelikle örneklem olarak alınan 103 tezin hazırlandığı üniversiteler belirlenmiş ve tezlerde kullanılan 11.110 referansın ait oldukları alanlar 14 farklı kategoride Microsoft Excel veri tabanına aktarılmıştır. Bu verilerden “tez-alan” ve “üniversite-alan” veri matrisleri elde edilmiş, daha sonra ise kaynakçaların alanlarla etkileşimini ve tezlerin hazırlandığı üniversitelerle ilişkisini göstermek için iki farklı referans ağ grafiği oluşturulmuştur (Şekil 5-6). Ağ grafiklerinde lisansüstü tezler ve alanlar ile tezlerin hazırlandığı üniversite ve alanlar arası referans görünümü tek yönlü bağlantılarla, tezlerin ve üniversitelerin alanlara yönelik referans sayıları bağlantı kalınlıklarıyla ve alanlara yapılan referans sayıları ise, düğümlerle gösterilmiştir. Grafiklerin düğüm büyüklükleri ve bağlantı kalınlıkları oluşturulurken aşağıdaki tabloda verilen eşik değerleri kullanılmıştır (Tablo 8).

Tablo 8: Kaynakların Ağ Analizinde Kullanılan Düğüm ve Bağlantı Kalınlıkları

Alan Düğüm Büyüklükleri		Bağlantı Kalınlıkları	
Alana Yapılan Toplam Atıf Sayısı*	Düğüm Büyüklüğü	Bağlantı Yönünde Gerçekleşen Atıf Sayısı	Bağlantı Kalınlığı
$500 \geq$	1	$50 \geq$	1
$1.000 \geq$	10	$100 \geq$	2
$1.500 \geq$	20	$150 \geq$	3
$2.000 \geq$	30	$200 \geq$	4
$2.500 \geq$	40	$250 \geq$	5
$2.500 <$	50	$250 <$	6

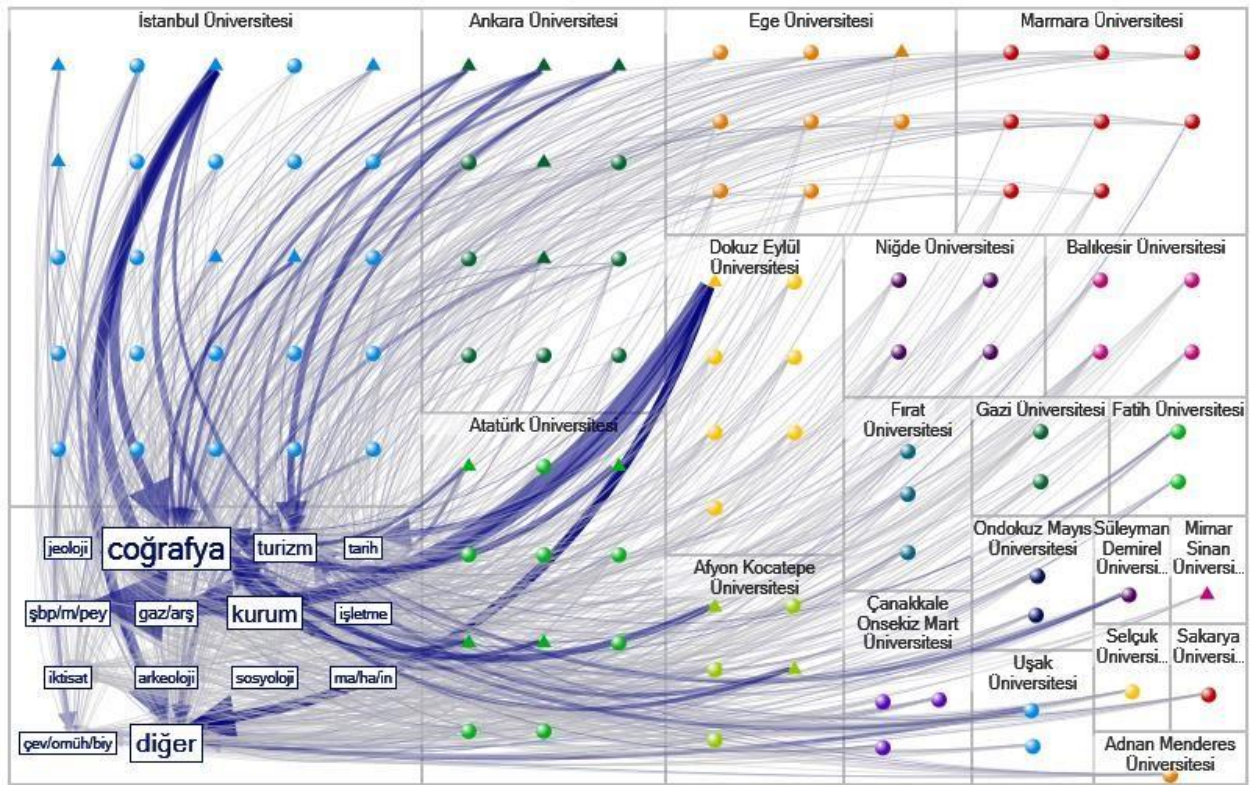
*Tezlerin düğüm büyüklükleri 1’de sabit tutulmuştur.

Şekil 5: Turizm Coğrafyası Alanında Hazırlanan Tezlerde Kullanılan Kaynakların Alanlara Göre Genel Ağ Grafiği (Yüksek lisans tezleri küre ile doktora tezleri ise üçgen ile gösterilmiştir)

İncelenen tezlerin kaynaklarının genel ağ yapısına bakıldığında, “coğrafya, kamu kurumları ve turizm” kategorilerinin ağdaki düğümlerde en fazla bağlantıya sahip olduğu ve ağ grafiğinde yüksek lisans tezlerinde referans sayılarının azlığından dolayı bağlantıların daha ince, doktora tezlerinde ise daha kalın olduğu görülmektedir. Ağın genel görüntüsüne göre tezlerin beslendiği temel alan doğal olarak coğrafya disiplini (Şekil 5). Merkezi konumda bulunan coğrafyanın şehir ve bölge planlama/mimarlık/peyzaj mimarlığı, çevre ve orman mühendisliği ve turizm alanları ile etkileşiminin daha fazla olduğu ancak maden ve harita mühendisliği, işletme, arkeoloji ve sosyoloji gibi alanlarla disiplinler ilişkiseliliğinin daha düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye’de turizm coğrafyasının araştırmalarında turizmin doğa/çevre yönüne daha önem verildiğini (oysaki batıdaki turizm coğrafyası araştırmalarında turizmin özellikle ekonomik yönü yanında toplumsal, siyasal ve ilişkisel yönünü ele alan çalışmalar daha fazladır) ve turizm coğrafyasının doğa bilimleri ile daha fazla ilişkili olduğunu göstermektedir. Karagöz ve Yüncü (2013)’ün turizm alanında hazırlanmış doktora tezlerini sosyal ağ analizi ile incelediği çalışmasında, coğrafya alanında hazırlanan tezler ile çevre/peyzaj, rekreasyon ve boş zaman konuları arasında yüksek düzeyde ilişkinin çıkması bu durumu doğrular niteliktedir.

Şekil 6: Turizm Coğrafyası Alanında Hazırlanan Tezlerde Kullanılan Kaynakların Üniversitelere Göre Genel Ağ Grafiği (Yüksek lisans tezleri küre ile doktora tezleri ise üçgen ile gösterilmiştir)

Turizm konusunda hazırlanan tezlerin ait olduğu üniversiteler ile tezlerde kullanılan kaynakların ait olduğu alanlar arasındaki sosyal ağ ilişkisi Şekil 6’da gösterilmiştir. Turizm coğrafyasında verilen atıfların üniversite ve alan örüntüsüne bakıldığında, örneklem olarak alınan dönemde coğrafya alanında turizm konulu tezlerin en fazla olduğu İstanbul Üniversitesi’nin temel aktör olduğu görülmektedir. İstanbul Üniversitesi’ni sırasıyla Ankara, Atatürk, Ege ve Marmara Üniversiteleri takip etmektedir. Üniversitelerde coğrafya bölümlerindeki lisansüstü eğitimin başlama tarihi, altyapısı ve turizm konusunda uzmanlaşan akademisyenin bulunması gibi nedenlerden dolayı tezlerin üniversitelere göre heterojen bir şekilde dağıldığı görülmektedir. Ayrıca turizm konusunun çok yönlü yapısından dolayı konu

çeşitliliğinin fazla olması, tezlerde odaklanan konuların özelliklerine göre verilen atıflarda da disiplinler çeşitliğinin oluşması normaldir. Bununla birlikte genel olarak hangi üniversitede üretilen tezlerin hangi alanlarla daha fazla disiplinler ilişkisi içerisinden olduğunu ve tezlerin yararlandıkları atıfların bilgi ağlarını anlamak için, üniversitelerde hazırlanan tezlerin alanlara yaptığı atıfların ortalama değerleri alınmış, bu değerlere göre korelasyon matrisi yapılandırılmıştır. Yapılandırılan bu matris verileri kullanılarak araştırma örnekleminde kapsadığı 1975-2015 döneminde değerlendirilen turizm coğrafyası tezlerinde yer verilen atıfların sosyal ağ analizi ile üniversite ve disiplinler alan örüntüsü oluşturulmuştur (Şekil 6). Buna göre tezlerin alanlara verdiği atıfların ortalama değerlerine bakıldığında; Ankara (31)^{†††}, Afyon Kocatepe (48), Atatürk (49), Balıkesir (12), Çanakkale Onsekiz Mart (24), Ege (19), Gazi (9), Sakarya (41), Selçuk Üniversitesi (29) coğrafya araştırma alanı ile; Süleyman Demirel (61) ve Adnan Menderes Üniversitesi (40) turizm alanı ile, Niğde (16) ve Fatih Üniversitesi (30) kamu kurumları ile ve Dokuz Eylül (35), Fırat (23), İstanbul (21), Marmara (18), Mimar Sinan (24), Ondokuz Mayıs (21), Uşak Üniversitesi (51) diğer kategorideki alanlar ile disiplinler olarak en fazla ilişki içerisinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Üniversitelerde yazılan tezlerin alanlara yaptığı atıfların ortalama değerlerinin kullanıldığı korelasyon matrisinde dikkat çeken diğer hususlar; Atatürk Üniversitesi'nde hazırlanan tezlerde coğrafya disiplinine verilen atıfların ortalama değerlerinin diğer alanlara göre belirgin olarak fazla olduğu, Ankara Üniversite'nde ise coğrafya (31) ve turizm (30) alanlarına verilen atıfların ortalama değerlerinin birbirine çok yakın olduğu ve Mimar Sinan ve Dokuz Eylül Üniversitelerinde hazırlanan tezlerde alanlara göre atıfların ortalama değerlerinin diğer turizm coğrafyası tezlerinden oldukça uç değerlerde bulunduğu görülmektedir.

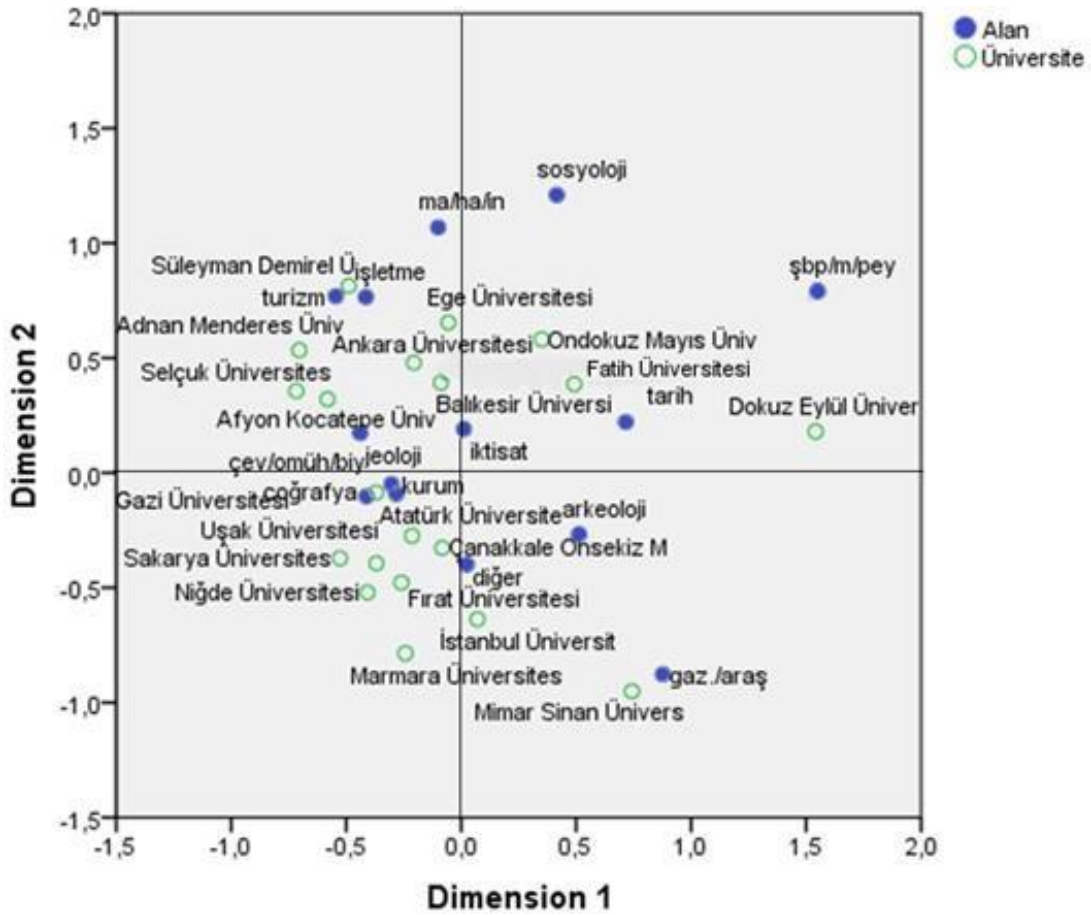
Turizm coğrafyası alanında hazırlanan tezlerdeki atıfların dönemsel özelliklerine bakıldığında^{†††}, toplam atıfların %13'ünün 1970-2002 döneminde, %87'sinin ise 2003-2015 döneminde verildiği görülmektedir. 1970-2002 döneminde disiplin dışına yapılan atıflar (%82) disiplin içine yapılan atıflardan (%18) belirgin bir şekilde üstündür. 2003-2015 döneminde ise disiplin dışına verilen atıfların (%68) üstünlüğü devam etmekle birlikte, disiplin içine olan atıflar bir önceki döneme göre (%32) artmıştır. Turizm alanına verilen atıflarda herhangi bir değişiklik olmamıştır ve her iki dönemde de turizm alanına verilen atıf (%14) aynıdır. En önemli değişiklik "diğer" kategorisinde gerçekleşmiş ve "diğer" kategorisine verilen atıflar 1970-2002 döneminde %32'den, 2003-2015 döneminde %9 seviyesine düşmüştür.

Kaynakların Üniversite ve Disiplinlere Göre Uyum (Correspondence) Analizi

Uyum (Correspondence) analizi, değişkenler arasındaki ilişkilerin iki ya da daha çok boyutlu çapraz tablolarla incelendiği durumlarda kullanılan ve tanımlayıcı tipte olan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir ve özellikle satır ve sütun sayısı fazla olan çapraz tabloların çözümlenmesinde kullanılır. Uyum analizinin amacı, karmaşık yapıdaki bir veri matrisini önemli bir bilgi kaybı yaratmayacak şekilde daha basit (indirgenmiş) yapıdaki yeni bir veri matrisi ile ortaya koymak, diğer bir deyişle satır ve sütun değişkenleri arasındaki ilişkiyi daha basit yapıdaki yeni bir matris ve grafik ile açıklamaktır (Alpar, 2013, s.365). Uyum analizi sonucunda, iki ya da daha fazla değişkenli kontenjans tablolarında her bir değişkenin kategorileri arasındaki ilişkiler grafiksel olarak incelenerek yorumlanır (Greenacre, 1993). Uyum analizi ile oluşturulan grafiksel gösterimde yapısal olarak benzer olan düğümler birbirine yakın konumlanır. Böylece ağda düğümler arası kümelenmenin olup olmadığı tespit edilebilir.

^{†††} Üniversitelerde yazılan tezlerin alanlara yaptığı atıfların ortalama değerleridir. Korelasyon matrislerinde bu değerler kullanılmıştır.

^{†††} Dönemsel özellikler belirlenirken Yazan ve Bekaroğlu (2018)'nin makalesindeki Türkiye'deki coğrafyanın dönemselliği dikkate alınmıştır.

Şekil 7: Coğrafya Alanında Hazırlanan Tezlerdeki Kaynakların Üniversite ve Disiplinlere Göre Uyum (Correspondence) Grafiği

Çalışmada, coğrafya alanındaki lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversiteler ile tezlerde yararlanılan kaynakların alanları arasındaki ilişki uyum analizi ile incelenmiştir (Şekil 7). Tezlerde yararlanılan kaynakların ait oldukları alanlar ile tezlerin hazırlandığı coğrafya bölümlerinin ait oldukları üniversiteler arasındaki farklar, uyum (correspondence) analizi grafiğinde konum farklılığına neden olur. Üniversitelerin turizm coğrafyası alanında hazırlanan tezlerin kaynakça yapısı benzer olanları birbirine yakın, farklı olanları ise birbirine uzak konumlanmıştır.

Üniversitelerin coğrafya bölümlerinin hangi disiplinden daha fazla beslendiklerini anlamak için yapılan uyum analizinin grafiğine bakıldığında, koordinat değerlerine göre Mimar Sinan Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesinde hazırlanan turizm coğrafyası tezlerinin kaynaklarının uç değerlerde olduğu, ayrıca grafikte gazetecilik/iletişim/medya, şehir ve bölge planlama/mimarlık/peyzaj mimarlığı ve sosyoloji disiplinlerinin de uç noktalarda konumlandıkları görülmektedir. Atatürk Üniversitesinde hazırlanan tezlerin coğrafya, resmi kurum ve kuruluşlar ile çevre ve orman mühendisliklerinden, Süleyman Demirel Üniversitesindeki tezlerin turizm ve işletme disiplininden ağırlıklı olarak beslendikleri anlaşılmaktadır. Turizm coğrafyası alanında hazırlanan tezlerin kaynaklarının Ege, Ankara ve Balıkesir Üniversitesinde benzerlik gösterdiği ve turizm, işletme ve iktisat bölümlerinin yayınlarından daha fazla yararlandığı, ayrıca Sakarya, Uşak, Niğde ve Fırat Üniversitelerinde hazırlanan tezlerdeki kaynakların yararlandığı alanların da birbirine yakın oldukları görülmektedir (Şekil 7).

Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de turizme olan ilginin giderek artmasıyla birlikte akademik alanda da turizm çalışmalarının gelecekte daha fazla artacağı düşünülmektedir. Türkiye’de birçok üniversite bünyesinde turizm fakültelerinin açılmaya başlaması bunun en önemli göstergesidir. Ayrıca turizmin çok boyutlu yapısından dolayı birçok disiplin, turizmi kendi prensipleri ve çalışma alanları doğrultusunda çalışmaktadır. Akademik geçmişi Antik Yunan dönemine kadar uzanan coğrafya, modern anlamda turizmin ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar turizmin özellikle mekânsal dağılımını, özelliklerini, örüntüsünü, ilişkiselliğini ve yapısını anlamada önemli katkısı olan disiplinlerden birisidir. Coğrafyanın bir alt disiplini olarak ortaya çıkan turizm coğrafyası da özellikle turizm konusunun akademik olarak araştırılmasına yeni yaklaşımlar getirmekte ve farklı araştırma metodolojileri ile turizm olgusunun daha doğru anlaşılmasına ve planlanmasına katkı yapmaktadır.

Turizm coğrafyacılarının akademik olarak yaptığı katkılardan birisi de turizm olgusunun ortaya çıkması ile birlikte turizm konusunda ilk olarak lisansüstü tezleri hazırlayan disiplin olmasıdır. Türkiye’de turizm coğrafyası alanında 1975 yılında çalışılmaya başlanan lisansüstü tezler, özellikle 2000’li yıllardan sonra niceliksel olarak artmaya başlamıştır. Turizm konusunda hazırlanan bu tezlerin disiplinler arası ilişkisini ve etkileşimini anlamaya çalışan bu araştırmada, tezlerde kullanılan atıflar sosyal ağ analizi tekniği ile incelenmiş ve tezlerdeki atıf örüntüsü yorumlanmıştır. Akademik atıflar, bir disiplinin ekosistemini ve bilgi üretim geleneğini anlamada önemli ipuçları vermektedir. Bundan dolayı birçok disiplin atıf analizi yaparak akademik alanın referans verme davranışını ortaya çıkarmakta ve bu davranışın genel örüntüsüne göre disiplinin bilgi üretme, bilgiden faydalanma, bilgiyi yayma ve bilginin akışını sağlama konusundaki genel durumunu anlamaya çalışmaktadır. Örneklem olarak incelenen tezlerin kaynaklarında yer alan çalışmaların alan dağılımına, disiplinler ilişkisine, sosyal ağ analizi ve uyum (correspondence) analizi sonuçlarına bakıldığında üç önemli sonucun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Birincisi, turizm coğrafyası tezlerinde disiplin içine verilen atıf oranının artması ve gittikçe kendi içine kapanmasıdır. Literatürde herhangi bir akademik alanda disiplin içine ve disiplin dışına yapılan atıf oranlarının ne kadar olacağına dair ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bununla birlikte ortak kabul edilen görüşe göre; herhangi bir akademik araştırmada hem çok fazla atıf yaparak çalışmanın şişirilmemesi, hem de çok az atıf yaparak çalışmanın sığ bırakılmaması gerekir. Van Doren vd. (1994)’lerinin araştırmasında disiplin içine yapılan atıf oranı; ekonomi alanında %70, pazarlama alanında %45 ve sosyoloji alanında ise %40’tır. Xiao ve Smith (2006)’in turizm araştırmalarında alan içine ve alan dışına verilen atıfların oranını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada; turizm alanı dışına verilen atıfların oranı (%51), alan içine verilen atıf oranından (%41) fazladır. Yazan ve Bekaroğlu (2018)’nin coğrafya çalışmalarında disiplinler bilgi akışının tarihsel gelişimini ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada ise; coğrafya disiplini içine yapılan atıfların oranı (%44), disiplinin dışına yapılan atıflardan (%39) daha fazladır. İki farklı araştırmanın sonuçlarına göre, turizm araştırmalarında disiplin dışından beslenme daha fazla iken, coğrafya disiplininde ise alan içinden beslenme daha fazladır. En önemli beslenme kaynakları coğrafya ve turizm çalışmaları olan turizm coğrafyası alt disiplininde alan dışına yapılan atıf (%60) daha fazla, alan içine yapılan atıf ise (%25) daha azdır. Alan içi ve dışına yapılan atıfların haricinde diğer atıflar (%15) kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan atıflardır. Bu oranlara bakıldığında Türkiye’de turizm coğrafyası alt disiplininin alan dışından daha fazla beslendiği, coğrafyanın dışındaki diğer alanların üretilen bilgiyi kullandığı ve disiplinler arası etkileşimi ve bilgi akışını önemseydiği anlaşılmaktadır. Hatta içerisinde konumlandığı coğrafya disiplininden farklı olarak turizm coğrafyasının, daha fazla disiplinler arası bilgi transferi yaptığı görülmektedir. Turizm coğrafyasının erken çalışmalar yaptığı dönemlerde daha fazla dışardan beslenirken, son yıllarda disiplin içinden daha fazla atıf yapmaya başlaması, yani gittikçe içe kapanma ve disiplinler etkileşimden uzaklaşma eğiliminde olmasıdır. Bu durum turizm coğrafyası alt disiplininin olgunlaşması ve

kendi literatürünün birikiminden daha fazla faydalanması açısından olumlu bir gelişme olsa da, turizm coğrafyasının ortak akademik değerler kümesinden uzaklaşmasına, araştırmalarda akademik önyargıların ve duvarların oluşmasına ve Samdahl ve Kelly (1999)'in, "*kendi kendimize konuşuyoruz*" şeklinde ifade ettiği gibi, disiplinin gittikçe kendi içine çekilmesine neden olabilir. Burada turizm coğrafyasını icra eden coğrafyacıların üzerinde tartışması gereken konu, gittikçe içe kapanan ve akademik olarak modern bilim sisteminden uzaklaşan bir turizm coğrafyası pratiğinin mi yoksa, dünyada gittikçe yaygın hale gelmeye başlayan, disiplinler derinliğinin artması yanında sınırların esnetildiği, önyargıların ortadan kaldırıldığı ve disiplinler bilgi akışının daha yoğun olduğu post-disipliner yaklaşımın mı tercih edileceğidir.

İkincisi, turizmin çevresel, ekonomik ve toplumsal etkilerini araştıran turizm coğrafyasının, bu etkilerden ağırlıklı olarak turizmin çevresel boyutu konusunda üretim yapan doğa/çevre bilimlerinden beslendiği, ancak turizmin ekonomik ve toplumsal boyutu ile ilgili bilgi üreten iktisat, işletme ve sosyoloji gibi alanların bilgi birikimlerinden çok az faydalandığı ve bu alanların kaynak bilgilerini yeteri kadar kullanmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum Bekaroğlu ve Sarış (2017)'in çalışmasında belirttiği, coğrafyacıların araştırmalarında fiziki faktörlere bağlı doğal yaşam tarzını ele alırken hem çevresel determinist bir çerçeve kullanmasını hem de beşerî olayların sebeplerini doğada aramaya teşvik etmesini ve bunun yanında bölgesel paradigmanın fiziki coğrafyanın hegemonik kampına yakın olmasını sağlayan fiziki coğrafya temelli coğrafya pratiğinin, beşeri coğrafyanın bir alt disiplini olan turizm coğrafyası araştırmalarında da devam ettiğini göstermektedir. Her ne kadar beşerî coğrafya, yirminci yüzyılın ortalarında fiziki coğrafyadan ayrı bir bilim pratiği olarak kendi metodolojisini, kuramlarını ve modellerini geliştirse de, coğrafya disiplininin doğa bilimleriyle etkileşimi devam etmiştir. Ayrıca bu durum, Kervankıran ve Şardağ (2019)'ın çalışmasında öne sürdüğü; turizm hareketliliğinin önemli motivasyonlarını oluşturan doğal çekiciliklerin turizm coğrafyasının temel araştırma konularını oluşturması ve turizm coğrafyasının çevresel determinizm ve bölgesel coğrafya yaklaşımlarına uygun ve yatkın bir alan olması, coğrafyanın yıllar boyunca disiplinler pratiğinde egemen olan, ancak 20. yüzyılın ortalarında coğrafyadaki paradigma değişimi ve kültürel dönüşüm sonrasında önemi gittikçe azalan bu yaklaşımların yeniden praksisini teşvik ettiği yönündeki uyarılarını doğrular niteliktedir.

Üçüncüsü ise, incelenen tezlerde uluslararası literatüre yapılan atıfların düşük olmasıdır. Tezlerde yer alan uluslararası kaynakların çoğu İngilizce literatürden oluşmakta olup, az da olsa Almanca ve Fransızca literatürden yararlanan tezler de bulunmaktadır. Hem tüm tezler içerisinde uluslararası kaynak hiç kullanmayan tez sayısının 42 (%40,8) olması hem de bu tezlerden 3'ünün doktora tezi olması oldukça düşündürücü bir konudur. Çünkü bilim evrenseldir ve üretilen bilgilerin çoğu yabancı dilde yayınlanmaktadır. Dünyada bilimsel olarak var olabilmek ve rekabet edebilmek için, Türkçe dışındaki yayınların takip edilmesi ve uluslararası bilgi akışının artması gerekir. Dünyadaki turizm coğrafyası anlayışına, felsefesine, metodolojisine, tekniklerine ve modellerine uyum sağlamanın yolu, öncelikle farklı ülkelerde üretilmiş olan bilginin transfer edilmesi ve uluslararası kaynaklardan daha fazla beslenilmesidir. Literatürde tezlerde ya da makalelerde uluslararası kaynaklardan yararlanma oranı konusunda herhangi bir değer bulunmasa da, turizm konusunda araştırma yapan bir coğrafyacının, dünyada turizm coğrafyası konusunda önde gelen ve uluslararası literatürde çok fazla atıf alan yayınları ve araştırmaları okuması ve çalışmalarında bu yayınları kullanması gerekir. Türkiye'de yabancı dilin öğrenmesi konusundaki zorlukların ve gerçekliklerin varlığı kabul edilmekle birlikte, dünyadaki bilim topluluğuna entegre olmak için özellikle lisansüstü

eğitimde yabancı dilin öğrenilmesi, en azından okuduğunu anlayabilecek ve akademik çalışmalarda kullanacak düzeyde yabancı dilin bilinmesi gerekir. Bunun için lisansüstü eğitim sürecinde, araştırmacılara verilen okuma listelerinde Türkçe kaynakların yanında özellikle İngilizce kaynakların da bulunması ve yabancı kaynakların okunmasının teşvik edilmesi, turizm coğrafyasının uluslararası alandaki disipliner ilişkisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sosyal bilimlerde alıntılanan bilgilerin önemli bir kısmı, araştırmanın yapıldığı bilimsel alanın dışındaki literatürden oluşmaktadır (Glanzel ve Schoepflin, 1999, s.32). Çünkü günümüzün çok hızlı değişen ve gittikçe karmaşık hale gelen toplumsal, ekonomik ve ekolojik ilişkilerini anlamının yolu, disiplin içi akademik yayınlardan beslenmenin yanında, disiplinler önyargılara ve kalıplara aldırılmadan diğer akademik alanların yayınlarını da okumak ve farklı disiplinlerin ürettikleri bilgilerden de faydalanmaktır. Özgür (2018, s.158)'e göre böyle bir araştırma vizyonuna sahip bir coğrafyacının ontolojik/epistemolojik, metodolojik, teorik ve tematik derinlik kazanması, ulusal ve uluslararası düzeyde gerek disiplin içi ve gerekse disiplinler arası etkileşime ve bu etkileşimin sürekliliğine ve canlılığına bağlıdır. Çünkü, günümüz dünyasında yaşanan turizmin sorunlarını tek bir disiplinin bakış açısıyla anlamamız mümkün değildir. Bundan dolayı turizm coğrafyacılarının karşılaştığı sorunları anlamasının, bu sorunsallara uygun bir araştırma deseni oluşturmasının ve bu araştırma çerçevesinde çalıştığı konuyu günümüz çağdaş bilim anlayışı içerisinde analiz etmesi ve yorumlamasının yolu, bir taraftan kendi disiplinin ürettiği entelektüel bilgi birikimine hâkim olmak ve bu konuda daha fazla ilerleyerek disiplinler bir derinliğe odaklanmak, diğer taraftan disiplin sınırlarını esneterek disiplinin ötesine geçmek ve farklı disiplinlerin teorilerini, yöntemlerini ve tekniklerini kullanarak bilgi akışını artırmak yoluyla entelektüel anlamda donanımlı, üretken ve birikimli bir turizm coğrafyacı olma konusunda çaba sarf etmektir.

Turizm coğrafyasının güncel tartışmalarından birisi olan post-disipliner bakış açısına göre, turizm araştırmalarında akademik alanların katı ve değişmez yaklaşımlarından ziyade, disiplinler sınırların daha esnek olması tercih edilmektedir. İncelenen turizm coğrafyası tezlerin bazılarında, atıfların niceliksel olarak az olması yanında niteliksel olarak da yetersiz olması, uluslararası kaynak sayısının azlığı ve özellikle sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden daha az atıf yapılması, lisansüstü tezlerin hazırlanma sürecinde bazı eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, turizm coğrafyası alanındaki lisansüstü tezlerin daha nitelikli olması, akademik etkileşimin ve ağ ilişkilerinin daha fazla gelişmesi ve post-disipliner bilgi akışının daha verimli hale gelmesi için; turizm coğrafyası alanındaki literatürün yanında farklı disiplinlerin yayınlarının da olduğu bir okuma listesinin oluşturulması, lisansüstü derslerin daha verimli ve daha dolu geçmesinin sağlanması, entelektüel anlamda daha donanımlı olmak için daha fazla ve daha çeşitli okumaların teşvik edilmesi, uluslararası alanda disiplinin önde gelen dergilerinin ve yayınlarının takip edilmesi, imkânlar dâhilinde farklı akademik alanlardan derslerin alınması, araştırma yöntemleri derslerine önem verilmesi ve bu dersin uygulamalı yapılması, tezlerin sorunsal temelli olması ve akademik çalışmaların toplumun yararına yönelik konulardan oluşması daha fazla faydalı olacaktır.

Teşekkür

Eleştirileri ve katkılarından dolayı makaleyi değerlendiren hakemlere teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Afifi, H. G. (2009). Tourism as the subject of doctoral theses in Egypt, 1975-2008. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 20 (2), 387-400.
- Alpar, R. (2013). *Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Argan, M.T. (2014). E-Şikayetle ilgili tanımlayıcı bir çalışma: şikâyet forumu olarak bir web sitesinin sosyal ağ analizi. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi*, 5 (1), 49-66.
- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: Son 100 yılda Dünya'da ve Türkiye'de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22 (37), 1-34.
- Arıkan, R. (2017). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bachus, D. (1981). Dissertations on travel, recreation and leisure. *Journal of Travel Research*, 20 (1), 9-21.
- Baggio, R. (2011). Collaboration and cooperation in a tourism destination: A network science approach. *Current Issues in Tourism*, 14 (2), 183-189.
- Baker, D. (1990). Citation analysis: A methodological review, *Social Work Research and Abstracts*, 26 (3): 3-10.
- Bao, J. (2002). Tourism geography as the subject of doctoral dissertations in China, 1989-2000. *Tourism Geographies*, 4 (2), 148-152.
- Bao, J. & Chu, Y. (1999). *Geography of Tourism*. Beijing: Higher Education Press (in Chinese).
- Babbie, E. (1986). *The practice of social research*, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Inc.
- Baytok, A., Boyraz, M. & Pelit, E. (2019). Turizm İşletmeciliği Alanında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (1), 287-305.
- Bekaroğlu, E. & Sarış, F. (2017). Türkiye'de fiziki coğrafya: değişen disiplinler pratiğinin ampirik bir analizi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 3, 40-54.
- Bekaroğlu, E. & Yavan, N. (2013). Modern Türk coğrafyasının tarihsel gelişiminde batılı coğrafya okullarının etkisi: ampirik bir analiz, *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1 (1), 51-66.
- Bekaroğlu, E. & Yavan, N. (2018). Türk coğrafyacılığında dört gelenek: Ampirik bir analiz. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37, 79-93.
- Benckendorff, P. & Zehrer, A. (2013). A network analysis of tourism research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.
- Beritelli, P. & Laesser, C. (2011). Power dimensions and influence reputation in tourist destinations: Empirical evidence from a network of actors and stakeholders. *Tourism Management*, 32, 1299-1309.
- Bilgili, M. (2016). Sosyal bilimler felsefesi açısından Türkiye'deki üniversitelerde bölgesel coğrafya öğretimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 114-134.
- Boniface, B.G. & Cooper, C.P. (1991). *The geography of travel and tourism*, Oxford.
- Borgatti, S. P. & Everett, M. G. (1997). Network analysis of 2-mode data. *Social Networks*, 19, 243-269.
- Botterill, D., Haven, C. & Gale, T. (2002). A survey of doctoral theses accepted by universities in the UK and Ireland for studies related to tourism, 1990-1999. *Tourist Studies*, 2 (3), 283-311.
- Butler, R. (2015). The evolution of tourism and tourism research. *Tourism Recreation Research*, 40(1), 16-27.
- Casanueva, C., Gallego, A. & García-Sánchez, M.R. (2014). Social network analysis in tourism. *Current Issues in Tourism*, 19 (12), 1190-1209.

- Christakis, N.A. & Fowler, J.H. (2012). *Sosyal ağların şaşırtıcı gücü* (D. Yüksel, Çev.), İstanbul: Varlık yayınları.
- Coles, T. & Hall, M.C. (2006). Editorial: the geography of tourism is dead. long live geographies of tourism and mobility. *Current Issues in Tourism*, 9 (4-5), 289-292.
- Coles, T., Hall, M.C. & Duval, D.T. (2005). Mobilizing tourism: a post-disciplinary critique. *Tourism Recreation Research*, 30(2), 31-41.
- Coles, T., Hall, M.C. & Duval, D.T. (2006). Tourism and post-disciplinary enquiry. *Current Issues in Tourism*, 9(4-5), 293-319.
- Cooper, C., Fletcher, I., Gilbert, D. & Wanhill, S. (1993). *Tourism: principles and practices*. London: Pitman.
- Crichton, K. (1978). Dissertations on travel, recreation and leisure. *Journal of Travel Research*, 17(1), 14-22.
- Cronin, B. (1981). The need for a theory of citing. *Journal of Documentation* 37, 16- 24.
- Çiçek, D. & Kozak, N. (2012). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (4), 734-756.
- Demirbulat, G.Ö. & Dinç, T.N. (2017). Sürdürülebilir turizm konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (2), 20-30.
- Demirci, A. (2014). Literatür taraması. Y. Arı & İ. Kaya. (Ed.), *Coğrafya araştırma yöntemleri*, 73-108, Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Erkus-Öztürk, H. & Eraydın, A. (2010). Environmental governance for sustainable tourism development: Collaborative networks and organization building in the Antalya tourism region. *Tourism Management*, 31, 113–124.
- Frandsen, T.F. & Nicolaisen, J. (2012). Effects of academic experience and prestige on researchers' citing behavior. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63, 64-71.
- Gilbert, D.C. (1990). Conceptual issues in the meaning of tourism. Cooper, C.P. (Ed.). *Progress in tourism, recreation and hospitality management*, 4–27.
- Glanzel, W. & Schoepflin, U. (1999). A bibliometric study of reference literature in the sciences and social sciences, *Information Processing and Management*, 35, 31-44.
- Goeldner, C. R. (1988). The evaluation of tourism as an industry and a discipline. *International Conference for Tourism Educators Mimeo*. Guildford: University of Surrey.
- Greenacre, M. (1993). *Correspondence analyses in practice*, Londra: Academic Press.
- Gürsakal, N. (2009). *Sosyal ağ analizi: Pajek, Ucinet ve Gmine uygulamalı*. Bursa: Dora Yayınları.
- Hall, C. M. (1991). Tourism as the subject of post-graduate dissertations in Australia, *Annals of Tourism Research*, 18 (3), 520–523.
- Hall, C. M. (2011). Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism. *Tourism Management*, 32 (1), 16-27.
- Hall, C. M. (2013). Framing tourism geography: Notes from the underground. *Annals of Tourism Research*, 43, 601–623.
- Hall, C. M. & Page, S. J. (2009). Progress in tourism management: From the geography of tourism to geographies of tourism – A review. *Tourism Management*, 30, 3–16.

- Hall, C. M. & Page, S. J. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation* (4. ed.). London: Routledge.
- Hall, C. M. & Pedrazzini, T. (1989). Australian higher degree theses in tourism, recreation and related subjects. Occasional Paper No. 2. Lismore: Australian Institute of Tourism Industry Management, University of New England, Northern Rivers.
- Hirst, P. (1993). Education, knowledge and practices. R. Barrow & P. White (Ed.), *In beyond liberal education*, 184-199. London: Routledge.
- Howey, R., Savage, K., Verbeeten, M. & Van Hoof, H. (1999). Tourism and hospitality research journals: Cross-citations among research communities, *Tourism Management*, 20, 133-139.
- Huang, S. S. (2011). Tourism as the subject of China's doctoral dissertations. *Annals of Tourism Research*, 38 (1), 316-319.
- Hwang, Y., Gretzel, U. & Fesenmaier, D. R. (2006). Trip patterns. tourists to the United States. *Annals of Tourism Research*, 33 (4), 1057-1078.
- Jafari, J. & Aaser, D. (1988). Tourism as the subject of doctoral dissertations. *Annals of Tourism Research*, 15 (3), 407-429.
- Jafari, J. & Ritchie, R. B. (1981). Towards a framework for tourism education. *Annals of Tourism Research*, 8, 13-33.
- Jogaratnam, G., Chon, K., McCleary, K., Mena, M. & Yoo, J. (2005). An analysis of institutional contributors to three major academic tourism journals: 1992-2001. *Tourism Management*, 26, 641-648.
- Karagöz, D. & Yüncü, H.R. (2013). Sosyal ağ analizi ile turizm alanında yazılmış doktora tezlerinin araştırma konularının incelenmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 205-232.
- Kaya, İ. (2010). Değişen sosyal ve bilimsel bağlam ve coğrafyanın sorumlulukları. R.Özey & S.İncekara (Ed.). *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler*, 227-242, Ankara: Pegem Akademi.
- Kelman, I., Luthe, T., Wyss, R., Törnblad, S.H., Evers, Y., Curran, M.M., Williams, R.J. & Berlow, E.L. (2016). Social network analysis and qualitative interviews for assessing geographic characteristics of tourism business networks. *PLoS ONE*, 11 (6), 1-14.
- Kervankıran, İ. & Şardağ, A. (2019). Türkiye'de turizm coğrafyası araştırmaları: Lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi, *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 151-170.
- Kervankıran, İ. (2013). Coğrafya eğitimi ve turizm ilişkisi. *21.Yüzyılda Değişen Yaklaşımlar ve Yükseköğretimde Coğrafya Eğitimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Kervankıran, İ., Sert Eteman, F. & Çuhadar, M. (2018). Türkiye'de iç turizm hareketlerinin sosyal ağ analizi ile incelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (1), 29-50.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, M. (2018). *Akademik Yazım: İlkeler-Uygulamalar-Örnekler*. Detay Yayıncılık: Ankara.

- Kozak, N. (1995). 1963-1992 Yıllarında Türkiye’de turizm konulu lisansüstü tezlerin bibliyografik verileri üzerine bir inceleme. *Hasan Zafer Doğan Anı Kitabı*, 173-180, Boğaziçi Üniv. Turizm İşletmeciliği Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Adnan Menderes Üniv. Yayını.
- Kozak, N. (1997). *Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası (1952-2000)*. Ankara: MNA Ajans ve Matbaacılık.
- Kozak, N. (1998). The development of tourism and hospitality in Turkey: An examination of bibliographic inputs of dissertations written between 1952–1995. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 9(2), 117-121.
- Köseoğlu, M.A., Rahimi, R., Okumus, F. & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism, *Annals of Tourism Research*, (61), 180–198.
- Lee, S.H., Choi, J.Y., Yoo, S.H. & Oh, Y.G. (2013). Evaluating spatial centrality for integrated Tourism Management in rural areas using GIS and network analysis. *Tourism Management*, 34, 14-24.
- Leung, X.Y., Wang, F., Wu, B., Bai, B., Kurt A. Stahura, K. A. & Xie, Z. (2012). A Social network analysis of overseas tourist movement patterns in Beijing: The impact of the olympic games. *International Journal of Tourism Research*, 14, 469–484.
- Lian, T., Yu, C., Wang, W., Yuan, Q. & Hou, Z. (2016). Doctoral dissertations on tourism in China: A Co-Word Analysis. *Knowledge Organization*, 43 (6): 440-461.
- Luo, Q. & Zhong, D. (2015). Using social network analysis to explain communication characteristics of travel-related electronic word-of-mouth on social networking sites. *Tourism Management*, 46, 274-282.
- McKercher, B. (2008). A citation analysis of tourism scholars, *Tourism Management*, 29, 1226–1232.
- Medaglia, J.D. & Bassett, D.S. (2017). *Network Analyses and Nervous System Disorders*, United Kingdom: Oxford University Press.
- Meyer-Arendt, K. (2000). Commentary: Tourism geography as the subject of North American doctoral dissertations and master’s theses, 1951-98. *Tourism Geographies*, (2), 140–156.
- Meyer-Arendt, K. & Justice, C. (2002). Tourism as the subject of North American doctoral dissertations, 1987–2000. *Annals of Tourism Research*, 29 (4), 1171–1174.
- Milojević, S. (2012). How Are academic age, productivity and collaboration related to citing behavior of researchers? *PLoS ONE*, 7 (11), 1-22.
- Müller, D. K. (2014). Tourism geographies are moving out– A comment on the current state of institutional geographies of tourism geographies. *Geographia Polonica*, 87 (3), 353–365.
- Müller, D.K. (2018) Time to reconsider tourism geographies? *Tourism Geographies*, 20 (1), 172-174, DOI: 10.1080/14616688.2017.1399442
- Nergiz, G.H. (2014). Türkiye’de lisansüstü turizm tezlerinin bibliyometrik profili (1990-2013), *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*: 212-221.
- Opsahl, T. (2013). Triadic closure in two-mode networks: Redefining the global and local clustering coefficients. *Social Networks*, 35, doi: 10.1016/j.socnet.2011.07.001.

- Opsahl, T. & Panzarasa, P. (2009). Clustering in weighted networks. *Social Networks*, 31, 155-163.
- Özel, Ç.H. & Kozak, N. (2012). Turizm pazarlaması alanının bibliyometrik profili (2000-2010) ve bir atıf analizi çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (4), 715-733.
- Özgüç, N. (2017). *Turizm Coğrafyası*, (9. Baskı), İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özgür, E.M. & Yavan, N. (2013). Türk coğrafyacılarının iç hesaplaşması: Neden başaramadık? Nasıl başarabiliriz? *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1 (1), 14-38.
- Özgür, E.M. (2014). Beşerî coğrafya üzerine. E. Bekaroğlu, A. R. Özdemir (Ed.). *Bir disiplinin iç dünyası: Modern Türk coğrafyası üzerine söyleşiler*, 143-161, İstanbul: İdil.
- Özgür, E.M. (2018). Türk beşeri coğrafyasında yenileşme eğilimleri: Değişim aktörlerinin perspektifinden bir değerlendirme. *International Journal of Geography and Geography Education*, (38), 142-170. DOI: 10.32003/iggei.440888
- Pavlovich, K. (2003). The evolution and transformation of a tourism destination network: The Waitomo Caves, New Zealand. *Tourism Management*, 24 (2), 203–216.
- Pizam, A. & Chacko, E.M. (1982). Tourism and hospitality related dissertations 1976-1980. *Annals of Tourism Research*, (9), 587-620.
- Poynter, J.M. (1993). *How to research and write a thesis in hospitality and tourism*, USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Racherla, P. & Hu, C. (2010). A Social network perspective of tourism research collaborations. *Annals of Tourism Research*, 37 (4), 1012–1034.
- Romeiro, P. & Costa, C. (2010). The potential of management networks in the innovation and competitiveness of rural tourism: A case study on the Valle del Jerte (Spain). *Current Issues in Tourism*, 13 (1), 75–91. <http://dx.doi.org/10.1080/13683500902730452>.
- Ryan, C. (2005). The ranking and rating of academics and journals in tourism research. *Tourism Management*, 26, 657–662.
- Saarinen, J., Rogerson, M.C. & Hall, C.M. (2017). Geographies of tourism development and planning. *Tourism Geographies*, 19 (3), 1-11.
- Samdahl, D. M. & Kelly, J. J. (1999). Speaking only to ourselves? Citation analysis of journal of leisure research and leisure sciences, *Journal of Leisure Research*, 31 (2), 171–180.
- Schaffer, V. & Lawley, M. (2012). An analysis of the networks evolving from an artificial reef development. *Current Issues in Tourism*, 15 (5), 497–503.
- Scott, J. P. (2000). *Social network analysis A handbook*. (2. bs.). London: Sage Publications.
- Scott, N., Baggio, R. & Cooper, C. (2008). *Network analysis and tourism: From theory to practice*. Celevedon: Channel View Publications.
- Shih, H. Y. (2006). Network characteristics of drive tourism destinations: An Application of network analysis in tourism. *Tourism Management*, 27, 1029–1039.
- Small, H. (2010). Referencing through history: How the analysis of landmark scholarly texts can inform citation theory. *Research Evaluation* 19, 185-193.
- Şardağ, A. (2016). *Türkiye'de Coğrafya Alanında Turizm ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Tayfun, A., Küçükergin, G.F., Aysen, E., Eren, A. & Özekici, K.Y. (2016). Turizm alanında yazılan lisansüstü tezlere yönelik bibliyometrik bir analiz. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 50-69.
- Terkenli, T.S. (2018). Tourism: beyond the pleasure of practicing geography. *Tourism Geographies*, 20 (1), 170–171.
- Timur, S. & Getz, D. (2008). A network perspective on managing stakeholders for sustainable urban tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20 (4), 445–461.
- Tribe, J. (1997). The Indiscipline of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 24 (3), 638–657.
- Tunalı, V. (2016). *Sosyal ağ analizine giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Turan, A. (2014). Turizm konulu yüksek lisans tezlerinin bibliyometrik özellikleri (1984-2013), *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 3-15.
- Tuysuz, S. & Yavan, N. (2012). Bölgesel coğrafya yaklaşımı ve Türk coğrafyasındaki etkileri üzerine kritik bir değerlendirme, *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* İçinde, s. 390- 405. TÜCAUM, Ankara,
- Tümertekin, E. (1998). Beşerî coğrafya, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim: Sosyal Bilimler II*, 187-216, Türkiye Bilimler Akademisi.
- Van der Zee, E. & Vanneste, D. (2015). Tourism networks unravelled; A Review of the literature on networks in Tourism Management Studies. *Tourism Management Perspectives*, 15, 46–56.
- Van Doren, C. S., Koh, Y. K. & McCahill, A. (1994). Tourism research: A state-of-the-art citation analysis (1971–1990). İçinde A. Seaton, C. Jenkins, R. Wood, P. Dieke, M. Bennett, MacLellan, & R Smith (Ed.), *Tourism: The state of the art*, 308–315. New York: John Wiley and Sons.
- Varnacı Uzun, F. (2018). Beşerî ve iktisadi coğrafya alanında yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi: 2008-2017. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 253-281.
- Warde, A., Tampubolon, G. & Savage, M. (2005). Recreation, informal social network and social capital. *Journal of Leisure Research*, 37 (4), 402–425.
- Wasserman, S. & Faust, K. (1994) *Social network analysis: Methods and applications*, New York: Cambridge University Press.
- Weiler, B., Moyle, B. & McLennan, C.L. (2012). Disciplines that influence tourism doctoral research: The United States, Canada, Australia and New Zealand. *Annals of Tourism Research*, 39, 1425-1445.
- Williams, S. (2009). *Tourism Geography- A New Synthesis*, Londra: Roudledge.
- Xiao, H. & Smith, S. L. J. (2005). Source knowledge for tourism research, *Annals of Tourism Research*, (32): 272–275.
- Xiao, H. & Smith, S. L. J. (2006). The maturation of tourism research: Evidence from a content analysis. *Tourism Analysis*, 10, 355-368.
- Yakar, M. & Sert Eteman, F. (2017). Türkiye’de iller arası göçlerin NodeXL ile sosyal ağ analizi. *Göç Dergisi*, 4 (1), 82-109.

- Yavan, N. & Kurtar Anlı, C. (2018). (Un)Making human geography in turkey under th dominance of environmental determinism, *Düşünme Dergisi / Journal Of Thinking*, 13, 77-98.
- Yavan, N. (2005). SCI ve SSCI bağlamında Türkiye'nin coğrafya biliminde uluslararası yayın performansının karşılaştırmalı analizi: 1945-2005. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), 27-55.
- Yavan, N. (2019). Türkiye'deki coğrafyacıların uluslararası yayın performansı (1945-2015): Son 10 yılda (2005-2015) ne değişti?. *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 121-150.
- Yazan, S. & Bekaroğlu, E. (2018). Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkileri üzerine ampirik bir araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16 (1), 37- 67.
- Ye, Q., Li, T. & Law, R. (2013). A coauthorship network analysis of tourism and hospitality research collaboration. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 37 (1), 51-76.
- Ying, T. & Xiao. H. (2012). Knowledge linkage: A Social network analysis of tourism dissertation subjects. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 36, 450-477.
- Zhao, W. & Ritchie, J. R. B., (2007). An Investigation of academic leadership in tourism research: 1985-2004. *Tourism Management*, 28, 476-490.
- Zoğal, V. & Emekli, G. (2017). Yaratıcı turizme kavramsal ve coğrafi bir yaklaşım, *Ege Coğrafya Dergisi*, 26 (1), 21-34.
-